

A L E O N O V E D R V Z B E A

Z M C M X X V III 7 M C M X X I X III

Vsebina.

I. Razprave:

Katoliška akcija. — Dr. M. Slavič	289
K 1400 letnici opatije Monte Cassino. — P. M. Mlekuš O. S. B.	308

II. Obzor:

Agrarni problemi v Jugoslaviji. — Dr. A. Veble	319
Po desetih letih. — Dr. L. Sušnik	327

III. Ocene:

Erjavec, Kmetijsko vprašanje v Sloveniji (A. U.)	335
--	-----

IV. Beležke:

O »kulturni funkciji lastnine«	336
--	-----

KATOLIŠKA AKCIJA.

Dr. M. Slavič.

I. Ustroj »Italijanske katoliške akcije«.

1. Papež Pij XI. je dal vzgojno-prosvetnim organizacijam v Italiji nov temelj in široko podlago. Dne 2. oktobra 1923 je potrdil pravila »Italijanske katoliške akcije«. Od tega časa vedno znova poudarja važnost katoliške akcije in izraža posebno veselje nad tem, da se širi katoliška akcija tudi izven Italije, ter hoče, da se uvede v vseh katoliških deželah.

Ker se uvaja tudi pri nas, je dobro, da se seznanimo nekoliko z ustrojem »Italijanske katoliške akcije«. Člen prvi njenih pravil podaja definicijo katoliške akcije: »Katoliška akcija je zveza katoliških sil, ki so organizirane za krepitev, širjenje, udejstvovanje in obrambo katoliških načel v zasebnem, družinskem in socialnem življenju.« Po členu 2. obsega »Ital. kat. akcija« vse organizacije, ki zasledujejo ta cilj v Italiji po naukah cerkve, navodilih sv. stolice in v odvisnosti od pristojne cerkvene oblasti. Člen 3. pove, katere so te organizacije, namreč le lastne organizacije »Ital. kat. akcije«: »Ital. kat. akcija« skuša svoje smotre doseči s tem, da zbira, pripravlja in vežba katoliške Italijane potom lastnih organizacij.

Te »lastne« organizacije »Ital. kat. akcije« so našteje v členu 6.: »Katoliški Italijani postanejo udje kat. akcije s tem, da se vpišejo po svojem stanu in spolu v eno izmed sledečih 'Narodnih zvez': 1. zveza mož, 2. zveza mladeničev, 3. zveza akademikov, 4. zveza žen, 5. zveza mladenk, 6. zveza akademičark (zadnje tri zveze posebej so še združene v Ital. katoliški ženski zvezi). Vsaka izmed teh šesterih zvez ima svoja pravila, svoje vodstvo, svoj delokrog.

V župniji, kjer je univerza, mora biti torej v smislu »Italijanske kat. akcije« šest organizacij, v drugih župnijah pa štiri: za moške, za mladeniče, za žene in za mladenke. Da vidimo, kake naloge ima taka župnijska organizacija, navedemo nekaj členov iz pravilnika za župnijsko organizacijo mož!

2. Člen 1. »Društvo mož je ustanovljeno v župniji Spada k Škofijski zvezi in po tej k skupni Zvezi italijanskih katoliških mož.«

Obširno našteva člen 2. namene take župnijske organizacije mož. To so:

a) Organizacija katoliških mož v župniji, da se uvedejo k sodelovanju pri krščanskem apostolatu. — b) Izpopolnjevanje članov v versko-moralnem oziru s posebnim ozirom na njih poklice in dolžnosti do družine. — c) Socialna in državljanska vzgoja članov po navodilih cerkve. — č) Bramba verske svobode v vseh pojavih in prisvojitve državljanske svobode, ki bolje zavaruje pravice katoličanov in posebno krščanskih družin. — d) Širjenje in uveljavljanje krščanskih načel v javnosti. — e) Sodelovanje pri vseh podjetjih in prizadevanjih, ki pospešujejo krščansko življenje. — f) Soudeležba in pomoč pri prizadevanjih za blagor posameznega človeka. — g) Gorečnost in propaganda, da prešine krščanski duh socialne ustanove. — h) Borba zoper splošno razširjene in priljubljene zmote, pregrehe in prestopke.«

Člen 3. še dalje razlaga, da je dolžnost župnijske organizacije mož,

a) skrbeti za udeležbo pri duhovnih vajah, pobožnostih in verskih ter drugačnih skupnih prireditvah (manifestacijah);

b) razvijati krepko prosvetno, versko in socialno delovanje s konferencami, učnimi tečaji, študijskimi zvezami itd. za izpopolnjevanje krščanske vesti, studij političnih in socialnih vprašanj v luči katoliškega mišljenja, da se pojasnijo družinske, poklicne in državljanske dolžnosti;

c) delati po navodilih centralne ali škofijske zveze za svobodo nauka, za veronauk v šolah, za zdravo vzgojo, za nerazdružljivost zakona, za versko svobodo, misijone, pobožne ustanove in hiše, za javno moralo, proti kletvini, za dober tisk, za pomožne vzgojne in karitativne ustanove itd.;

č) podpirati župnika in duhovništvo v njegovi visoki misiji in udeleževati se pri vseh prizadevanjih, da se zasigura mir Kristusov v kraljestvu Kristusovem.

Člen 4. še poudarja dolžnost, da morajo vsi udje delovati v apostolatu v vseh položajih zasebnega, družinskega in družabnega življenja.

Poleg splošnih društvenih dolžnosti, n. pr. letne članarine, se v pravilih določa, da ima organizacija najmanj enkrat na mesec redno zborovanje. Vsako drugo leto se voli odbor, ki ima tudi na mesec svojo sejo. Župnik ali od njega določen duhovnik je cerkveni asistent.

Enako ima Mladeniška zveza svoja pravila in svoj delokrog po župnijah. Namen te zveze je zlasti ta, da vzgaja svoje člane po katoliških načelih, da bodo pozneje lahko vršili krščanski apostolat v družbi. V ta namen ima mladeniška župnijska organizacija vsak teden eno uro verski pouk in vsak teden še povrh redna zborovanja za splošna verska in prosvetna vprašanja.

Taka mladeniška župnijska organizacija studira časopise in katoliške časnike, navaja svoje člane k apostolatu pri Vincencijevi konferenci, pri misijonstvu, pri delovanju za dober tisk, za nramnost, za javne manifestacije. Skrbi dalje za sport, gledališče, glasbo, seve vedno kot vzgojno sredstvo, ne kot vzgojni cilj.

Ima pa tri vrste članov: aspirante (od 10 do 15 let), aktivne člane (od 15 do 35 let starosti) ter častne člane, ki so si pridobili zasluge za organizacijo.

Mladeniško organizacijo vodi odbor in cerkveni asistent. Odbor volijo vsako leto aktivni člani. Odbor ima najmanj vsak mesec sejo, in sicer pred zborovanjem cele organizacije. Seje aspirantov vodi cerkveni asistent.

Župnijska ženska organizacija ima slična pravila kakor moška; poudarja se še bolj karitativna plat.

Organizacija za mladenke se navdušuje za evharistično gibanje, apostolat in heroizem. Posebej skrbi za versko, prosvetno, moralno in socialno vzgojo. Zbira pa mladenke od 15. do 35. leta starosti; če se prej omože, prestopijo v organizacijo za žene, kakor je enako določeno tudi za mladeniče, če se oženijo. Ima ta organizacija tudi naraščaj in sicer aspirantinke od 10. ali 12. do 15. leta ter benjaminke od 6. do 10. ali 12. leta starosti; aspirantinke plačajo 3½ lire letne članarine, benjaminke pa 2½ lire. Odbor ima predsednico, podpredsednico, tajnico, blagajničarko in nekaj svetovalk, izmed katerih je ena določena za aspirantinke, druga za benjaminke. Cerkevni asistent je virilist v odboru. Odbor se mora naznaniti

Škofijski zvezi mladenk, kateri mora odbor poročati tudi o vsakoletnem programu in delu.

Organizacija za mladenke ima po pravilih najmanj dvakrat na mesec zborovanja, pri katerih podaja cerkveni asistent pouk o verskih rečeh in se članice navdušujejo za versko življenje in delovanje. Kot dolžnost se poudarja za mladenke-članice vsakdanja molitev, za večje s premišljevanjem, prisostovanje nedeljskemu pouku iz katekizma in mesečno sveto obhajilo.

3. Vse te čveterne župnijske organizacije so včlanjene v svojih Škofijskih zvezah in po teh Škofijskih zvezah v svojih centralah v Rimu. Te štiri centrale »Narodnih zvez« s centralama za akademike in akademičarke v Rimu imajo svojo avtonomijo in delujejo po svojih pravilih s svojimi škofijskimi in župnijskimi središči. To je ena stran delovanja ali en organ »Italijanske katoliške akcije«.

4. Druga stran katoliške akcije v Italiji ali njen drugi organ pa je Centralni odbor (La Giunta Centrale) katoliške akcije s svojimi škofijskimi odbori in župnijski sveti.

Predsedniki(-ce) omenjenih šesterih »Narodnih zvez« (treh moških in treh ženskih) tvorijo z generalnim predsednikom in štirimi odborniki (predsednika in te odbornike imenuje papež) Centralni odbor katoliške akcije, kateremu papež doda še cerkvenega asistenta. Ta Centralni odbor katoliške akcije je po členu 5. njenih pravil »direktivni in koordinativni organ celotne akcije«: proučuje njene splošne probleme, studira, kako bi jih rešil, in daje »Narodnim zvezam«, t. j. omenjenim šesterim organizacijam, norme, po katerih naj delujejo, nadzoruje poslovanje vseh institucij, ki delujejo v območju katoliške akcije, uravnava njih delavnost, da se bolje dosežejo skupni cilji, pospešuje katoliško akcijo, kjer in kakor je treba, ter zastopa skupnost organiziranih katoliških Italijanov.

Ta Centralni odbor, ki si imenuje še enega blagajnika in enega tajnika, ima redno enkrat na mesec svojo sejo, izredno pa se sestane vsakikrat, ko generalni predsednik smatra za potrebno ali kadar to zahteva ena tretjina odbornikov.

Generalni predsednik vrši svoje funkcije v stalnem stiku z generalnim cerkvenim asistentom.

Cerkveni asistent Centralnega odbora pazi, da se odborovo delovanje razvija v smislu navodil sv. stolice, se udeležuje odborovih sej ter prisostvuje občnim in izrednim zborom, ki jih sklicuje odbor. Cerkveni asistent ima pravico, ukiniti odborove sklepe, ako jih smatra za nasprotno višjim direktivam. Sme tudi sklicati cerkvene asistente »Narodnih zvez« (šesterih vedno imenovanih organizacij), da usmeri njih poslovanje tako, da se dosežejo splošni smotri.

Poleg teh dvojnih organov Italijanske katoliške akcije obstoji še tretji organ, nekak studijski krožek. Po čl. 13. je namreč ustanovljen pri Centralnem odboru katoliške akcije v Rimu posvetovalen organ, ki se imenuje Consulta. Consulta (sosvet) ima namen, reševati na najprimernejši način doktrinalna in praktična vprašanja, ki jih Centralni odbor sklene predložiti njeni razsodbi, kadar gre za razvoj splošne katoliške aktivnosti v Italiji.

Consulta je sestavljena iz članov, ki jih izbere Centralni odbor v soglasju s cerkvenim asistentom med osebami, ki se odlikujejo po svojem znanju in svojih izkušnjah v katoliških zadevah. Njeni člani de iure so cerkveni asistent Centralnega odbora katoliške akcije in cerkveni asistenti šesterih Narodnih zvez. Deli se lahko v odseke, kakor pač zahtevajo predmeti, ki se o njih razpravlja. Consulti predseduje cerkveni asistent Centralnega odbora katoliške akcije.

Posebno poglavje še govori potem o bilanci in o finančnem poslovanju Centralnega odbora katoliške akcije v Rimu.

5. Nato govore pravila o lokalnih organih katoliške akcije v Italiji. Centralni odbor (čl. 17.) katoliške akcije v Rimu vrši svoje vodstvene in urejevalne posle po škofijskih odborih in v župnijah po župnijskih svetih, v odvisnosti od ordinarijev (škofov) za celo škofijo in župnikov v posameznih župnijah.

Škofijski odbor katoliške akcije, ki naj se ustanovi za vsako škofijo, skrbi, da se ustanove v škofiji ponovno imenovane Narodne zveze, uravnava praktično delo katoliške akcije, ureja skupno delo, ki ga vrši več organizacij (olepševanje bogoslužja, javne verske manifestacije, obramba krščanske družine in krščanske šole, širjenje vere, zaščita javne morale, spolnjevanje zapovedi glede praznikov, boj proti preklinjevanju in nespodobnemu govorjenju). Škofijski odbor gleda

vobče na to, da se izvršujejo sklepi Centralnega odbora katoliške akcije v Rimu, posebej pa pospešuje ustanavljanje župnijskih svetov in jim pomaga pri njihovem poslovanju.

Sestoji pa Škofijski odbor: 1. iz Predsedstvenega sveta, in 2. iz Škofijskega zbora. Pri njegovem študijskem in izvrševalnem delu mu pomaga tajništvo.

Predsedstveni svet Škofijskega odbora sestoji iz predsednika, ki ga imenuje škofijski ordinarij, iz škofijskih predsednikov Škofijskih Narodnih zvez ter dveh do pet članov, ki jih izvoli škofijski zbor. Predsedstveni svet se obnavi vsako drugo leto.

Predsedstveni svet daje od časa do časa splošno poročilo na škofijskem zboru, na koncu vsakega leta pa moralno in finančno poročilo, ki se po odobrenju Škofijskega zbora predloži ordinariju in Centralnemu odboru.

Ko se sestavlja Škofijski odbor, imenuje škofijski ordinarij temu odboru cerkvenega asistenta, čigar pravice odgovarjajo v območju škofije pravicam cerkvenega asistenta pri Centralnem odboru kat. akcije v Rimu. Cerkvni asistent Škofijskega odbora sme od časa do časa sklicati cerkvene asistente Škofijskih Narodnih zvez za proučevanje in reševanje skupnih nalog.

Škofijski zbor pa sestoji: 1. iz članov Predsedstvenega sveta, 2. iz treh članov, ki jih imenuje škofijski ordinarij, 3. iz dveh do štirih delegatov župnikov, ki jih določi škofijski ordinarij, 4. iz tajnika škofijskega odbora, 5. iz vodij posameznih tajništev, 6. iz dveh do štirih delegatov Škofijskih Narodnih zvez (krajevna organizacija akademikov in akademičark pošlje po enega delegata), 7. iz predsednikov župnijskih svetov, če so pravilno ustanovljeni (ali iz predsednikov pokrajinskih [dekanijskih] svetov, ki so po velikih škofijah ustanovljeni ter zastopajo v tem slučaju župnijske svete svoje pokrajine).

Škofijski zbor se obnavi vsako drugo leto. Sklicuje ga Predsedstveni svet najmanj dvakrat na leto, da mu poroča o stanju kat. akcije in o nadaljnjem programu. Škofijski zbor pa daje nasvete, voli omenjene člane v Predsedstveni svet ter izraža svoje mnenje o moralnem in finančnem stanju kat. akcije.

Cerkveni asistent Škofijskega odbora tudi prisostvuje Škofijskemu zboru z vsemi svojimi pravicami. Tudi cerkvni asistenti Škofijskih Narodnih zvez so lahko navzočni.

6. Župnijski svet kat. akcije zastopa v vsaki župniji kat. akcijo. Njegove naloge so: a) uravnati in čuvati različna društva, ustanove in naprave s tem, da vzpodbuja k delavnosti in skrbi za složno delo; b) pospeševati in voditi v področju župnije iniciative katoliške akcije splošnega značaja s posebnim ozirom na verske in pobožnostne manifestacije in prospeh verske in socialne prosvete; c) skrbeti, da se v župniji izvršujejo sklepi Škofijskega odbora, in delati po njegovih navodilih.

Udje Župnijskega sveta sta predsednika(-ci) Zveze mož, Zveze mladeničev, Zveze žen, Zveze mladenk. Tudi naj se pokličejo v odbor predsedniki gospodarskih in socialnih zvez in ustanov, ki spadajo h katoliškemu socialnemu gibanju. Po uvidevnosti župnikovi se lahko pritegnejo tudi predsedniki udruženj, ki sicer ne spadajo h katoliški akciji, pa vendar tudi zasledujejo marsikatero cilje apostolata in imajo očitno katoliškega duha. Ti dvojni člani skupaj ne smejo biti številnejši ko člani-predsedniki štirih »Narodnih zvez«.

Župnijski svet mora imeti vsaj pet članov. Če ni pet članov, se v svet privzamejo podpredsedniki društev in ustanov; če tudi teh ni, pa tajniki.

Vsako drugo leto se obnovi Župnijski svet. Kjer ni omenjenih »Narodnih zvez«, se svet sestavi iz odličnih katoličanov v župniji, ki so vzgledni po svojem zasebnem in javnem življenju in delovanju. Izvoli jih župnik. V tem slučaju je Župnijski svet pospešujoč organ katoliške akcije, ki lahko župnika podpira pri zasledovanju pravih ciljev kat. akcije. Če pa kak Župnijski svet hoče ustanoviti kako katoliško organizacijo, mora prej stopiti v zvezo z dotičnimi vodstvi.

Kakor deluje Škofijski odbor kat. akcije pod škofovim vrhovnim vodstvom, tako tudi Župnijski svet pod vrhovnim vodstvom župnikovim. Ta prihaja k sejam in skrbi za to, da se spolnujejo navodila cerkvene oblasti. Lahko se da zastopati po katerem drugem duhovniku. Po župnikovi razsodbi se lahko udeležujejo sej Župnijskega sveta tudi cerkveni asistenti župnijskih organizacij s posvetovalnim glasom. Predsednika Župnijskega sveta imenuje župnik iz članov kat. akcije. Svet sklicuje predsednik v sporazumu z župnikom.

Seje Župnijskega sveta se vrše redno enkrat na mesec. Izredne seje se vrše, če to smatrata za potrebno predsednik in župnik.

Župnijski svet poroča pismeno o svojem delu in o svojih načrtih Škofijskemu odboru kat. akcije vsakega pol leta, ali vsaj enkrat na leto. Razmerje med Župnijskim svetom in katoliškimi organizacijami se vidi že v nalogah Župnijskega sveta. Ta stavi predloge splošnega značaja, ki se tičejo organizacij, kakor verske manifestacije v župniji, olepšanje službe božje, širjenje krščanske prosvete, širjenje vere, bramba krščanske šole, zaščita javne morale, nedeljski počitek, boj zoper preklinjevanje in nespodobno vedenje, širjenje katoliškega tiska, podpora dobrodelnih ustanov v župniji. Ti predlogi se izvršujejo v sporazumu z župnijskimi organizacijami, ki so zastopane v Župnijskem svetu kat. akcije. Navodila Škofijskega odbora kat. akcije se sporočajo župnijskim organizacijam po njihovih škofijskih centralah. Sicer pa župnijske organizacije delujejo neodvisno od Župnijskega sveta in pod vodstvom in odgovornostjo njihovih škofijskih central. Morajo pa radi informacije in reda Župnijskemu svetu poročati o svojem delovanju. Župnijski svet sicer nima pravice, posegati v delovanje teh župnijskih organizacij, vendar pa lahko, če se mu zdi potrebno, sporoča v prijateljski obliki njihovim vodstvom svoje misli. Če nima uspeha, se more obrniti na njihove škofijske centrale, istočasno pa poroča Škofijskemu odboru kat. akcije. Centralni odbor kat. akcije v Rimu rešuje končno vse spore med organizacijami.

Škofijski svet lahko odobri ustanovitev Sveta kat. akcije za več župnij skupaj kot Medžupnijski svet kat. akcije in ustanovitev mestnih vodstev ali Mestnega sveta kat. akcije.

Vse iniciative Centralnega odbora, Škofijskega odbora in Župnijskega sveta vrše pristojne katoliške organizacije, ker se vrši, kakor je že v začetku omenjeno, katoliška akcija v Italiji po lastnih organizacijah.

II. Katoliška akcija v Sloveniji.

7. Po vzoru »Italijanske katoliške akcije« so nekatere katoliške dežele prevzele kar pravila in

poslovnike Italijanske kat. akcije ter uvedle popolnoma enako ustrojeno kat. akcijo. To je bilo lahko v tistih deželah, kjer še dosihmal niso imeli katoliških organizacij, ali vsaj v večjem obsegu ne.

Drugje so poleg že obstoječih starih katoliških organizacij uvajali še novo organizacijo po zgledu Ital. kat. akcije, pri čemer so pa bolj gledali na ustanovitev Centralnega odbora, škofijskih odborov in župnijskih svetov, katerim instancam so izročali več ali manj tudi tisto delo, ki ga v Italiji opravljajo šesterne Narodne zveze s svojimi podcentralami po škofijah in z edinicami po župnijah. Seve so pri pravilih marsikaj spreminjali.

Zopet drugje niso ustanovili poleg obstoječih organizacij še novih organizacij, ampak so kat. akcijo naslonili na stare katoliške, zlasti stanovske organizacije, n. pr. v Avstriji.

Kardinal Faulhaber je v svojem govoru 12. februarja 1928 poudarjal, da v Nemčiji ni treba ustanavljati nove organizacije za kat. akcijo, »ne pridevati novih pentelj na gostopentljasto mrežo« društev in organizacij: »Katoliško gibanje se bo priključilo organično na ta stara in preskušena društva in povelje sv. očeta z ozirom na kat. akcijo v dvojnem pogledu izpolnilo: prvič bo obstoječim društvom vdahnilo apostolskega duha... drugič bomo iz zastopnikov starih društev naredili akcijski odbor katoliškega gibanja« (gl. Čas XXII, 250).

Avktoritativno je o tem, ali naj bo povsod ustrojena kat. akcija po poslovniki Ital. kat. akcije ali ne, govoril nuncij Pacelli na nemškem katoliškem shodu v Magdeburgu 5. septembra 1928, ko je dejal: »Kat. akcija ne pozna nobene splošno veljavne zunanje oblike. Ona si ustvarja svojo obliko po vsakokratnem verskem in cerkvenem položaju dežel in narodov, seveda vedno v zavedni, načelni uvrstitvi v hierarhično zgradbo... Kat. akcija ne bo na noben način dragocenih in živih katoliških organizacij z verskim ciljem, katerih ima kat. Nemčija tako obilo, uničila ali jim škodovala. Vse organizacije naj obdržijo svojo posebnost in svojstveno delovanje, pa se naj kot udje včlenijo v eno telo kat. akcije, od katere naj dobivajo duha in smer« (gl. Čas XXIII, 142).

Avtentično pojasnilo je dal o tem papež Pij XI. sam v pismu breslauskemu kardinalu Bertramu z dne 13. nov. 1928.

v katerem pravi: »Sicer pa se lahko ume, da bo kat. akcija v praksi različna, kakor sta različna starost in spol, kakor so različne časovne in krajevne razmere. Člani mladinskih društev naj se predvsem pripravljajo in uri za bodoče naloge; odrasli naj imajo širši delokrog: njih naloga je namreč, nič opustiti, če morejo izkazati človeški družbi kako dobroto, ki je kakorkoli v zvezi z božjim poslanstvom Cerkve. Katoliška akcija pa svojega cilja ne mara dosežati po posebnem potu in načinu. Nasprotno. Vsake vrste ustanove in društva, bodisi pretežno verska, ki so n. pr. ustanovljena za vzgojo mladine ali za gojenje pobožnosti, bodisi svetna in gospodarska, obrača in usmerja na socialno apostolstvo« (gl. Bogosl. Vestnik IX, 183).

8. Po teh smernicah se uvaža katoliška akcija tudi v Sloveniji. Gleda se predvsem na bistvo katoliške akcije. Bistvo kat. akcije izraža papež Pij XI. s tem, da jo definira kot »udeležbo laikov pri pravem misijonskem delu cerkve, kot obliko sodelovanja laikov pri misijonskem delu duhovnikov« (Osservatore Rom. 26. febr. 1926), kot »sodelovanje laikov pri hierarhičnem apostolstvu« (AAS XIX [1927] 45).

S to definicijo je isti papež, ki je bil obsodil »laicizem«, visoko dvignil pomen laikov pri širjenju božjega kraljestva, »miru Kristusovega v kraljestvu Kristusovem«, kakor se glasi papeževo geslo. Duhovniki in laiki so udje mističnega telesa Kristusovega, Kristus pa je glava tega telesa. Vsi udje morajo sodelovati za blagor celote, pri čemer ima vsak ud svoje posebno opravilo.

V tem smislu govori sv. Peter o splošnem duhovništvu vseh kristjanov, vseh udov Kristusovega telesa: »Vi pa ste izvoljeni rod, kraljevo duhovstvo, svet narod, pridobljeno ljudstvo« (1 Petr 2, 9). Sv. Janez nam pove v Skriv. raz. 1, 5, kako si je pridobil to duhovsko kraljestvo Kristus, »... kateri nas je ljubil in nas opral naših grehov v svoji krvi in nas storil kraljestvo in duhovne Boгу in svojemu Očetu«. In zopet pravi sv. Peter o isti stvari: »In tudi vi ste kakor živi kamni nanj zidani, ste duhovna hiša, sveto duhovstvo, da darujete duhovne darove, prijetne Boгу po Jezusu Kristusu« (1 Petr 2, 9).

S tem je globoko utemeljena dolžnost, da morajo vsi udje Kristusove cerkve sodelovati s katoliško akcijo. P a p e ž u č i,

da morajo duhovniki smatrati kat. akcijo kot nekaj, kar nujno spada k njihovemu poklicu, laiki pa kot dolžnost krščanskega življenja, ljubezni do bližnjega, ki jo Kristus tolikokrat poudarja. Sv. Pavel razlaga, da kristjan ne sme živeti le sam zase, ampak mora skrbeti za skupni blagor, takole: »Bog pa je tako zložil telo, da ni razpora v telesu, temveč da ud za ud enako skrbi. In če en ud kaj trpi, vsi udje z njim trpe, in če se povečuje en ud, se vesele z njim vsi udje. Vi pa ste telo Kristusovo in udje med seboj« (1 Kor 12, 24 sl).

Bolan ud telesa ne more ugodno vplivati na prospeh drugega uda. Bolan ud Kristusove cerkve, slab kristjan, ne more dobro vplivati na svojega bližnjega, ne more širiti kraljestva božjega. Zato je prvi pogoj za uspešno delo v kat. akciji, da je član kat. akcije sam živ ud Kristusove cerkve, poln goreče ljubezni do Boga in do bližnjega. Le kdor je Kristusa izgradil v sebi, ga more graditi tudi v družini in družbi.

Kat. akcija kot »sodelovanje laikov pri hierarhičnem apostolstvu« ni nič novega v cerkvi. Oblika seve ni bila taka. Ampak duh kat. akcije, kakor ga želi sv. Oče, in delovanje v tem duhu, je bilo znano že v prvih časih krščanstva. V svojem globokem verskem prepričanju in v svoji plamteči ljubezni za Kristusa in njegovo cerkev so že v prvih krščanskih časih laiki apostolom pomagali širiti vero in smisel za versko življenje.

Na tako apostolsko pomoč laikov pri širjenju kraljestva božjega računa katoliška akcija, kakor jo ima v mislih Pij XI. Potrebo kat. akcije in njen pomen za vernike-laike je lepo opisal kardinal Faulhaber v omenjenem govoru:

»Škofje in duhovniki so preobloženi z neposrednim dušnim pastirstvom. S težavo polnijo s svojim glasom cerkveno notranjost. Zunaj pa, po cestah in hišah, pridigajo sovražniki cerkve in krščanskega svetovnega nazora na tisoč prižnicah s tisoč jeziki in časopisi. Če so sovražniki cerkve čuječi, njeni prijatelji ne smejo spati. Če sovražniki cerkve govore, njeni prijatelji ne smejo molčati. Če se sovražniki pripravljajo na boj, prijatelji ne smejo pustiti, da meč duha rjavi. Če toliko soljudi pada v njihova paganstva, tedaj morajo vsi, ki nosijo Kristusovo ime, in ne le duhovniki, postati spoznavalci in apostoli. V laškem apostolatu vstaja k novemu življenju stara krščanska misel:

Peter je v prvem pismu klical celi občini in ne le duhovnikom: »Kraljevsko duhovništvo ste!« Od prve papeške enciklike vodi tedaj ravna miselna črta do svetovne okrožnice Pija XI. Pavel se v pismu Rimljanom in Filipljanom zahvaljuje onim, ki so ž njim sodelovali v evangeliju. S tem ne misli duhovnike, marveč može in žene iz laiškega stanu. V svojih nagovorih na svetoletne romarje je sv. oče spominjal na to splošno duhovništvo in na apostolstvo prvih časov. Prav tako je Pij XI. spomnil birme vernikov. Birma je duhovsko posvečenje k splošnemu duhovništvu, posvečenje za apostolat. Po krstu smo božji otroci. Po birmi postanemo apostoli Gospodovi. Po krstu smo bili kot gradbeni kamni, vloženi v stavbo božjega kraljestva, od birme božje pa smo kot stavbeniki, poklicani vzdavati tudi druge v božje kraljestvo. Birma ima socialen in duhovski znak. Ni tedaj dosti, da smo le ribe v mreži apostolov, mi moramo biti sami ribiči in apostoli.«

Kat. akcija je torej popolnoma verska zadeva, delovanje za širjenje katoliške vere in katoliške morale, delo za živo vero in krščansko življenje, živo krščanstvo v zasebnem, družinskem, gospodarskem, družabnem in državljanskem življenju. Vsak zase naj bo živ, zdrav ud mističnega telesa Kristusovega, preroben in posvečen po Kristusovih zakramentih; vsak pa naj nosi blagodat krščanske milosti tudi drugim, naj vzdava tudi druge v božje kraljestvo, naj nosi in uveljavlja katoliška načela tudi v javnosti.

Duhovnik mora to delati že po svojem poklicu: »Vsem mora postati vse,« kakor pravi sv. Pavel: »Vsem sem vse postal, da bi vse zveličal« (1 Kor 9, 22). Ker pa do vseh njemu izročeni duš ne more osebno, zato je njegova pastoralna dolžnost, pravi Pij XI., skrbeti, da se vrši to delo po kat. akciji, po sodelovanju laikov.

9. Duhovnik je v svojem duhovniškem delovanju odvisen od papeža in škofa. Papež in škofje so od Kristusa poklicani nasledniki apostolov. Njim je rekel Kristus: »Dana mi je vsa oblast v nebesih in na zemlji. Pojdite torej in učite vse narode; krščujte jih v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha in učite jih spolnjevati vse, karkoli sem vam zapovedal; in glejte, jaz sem z vami vse dni do konca sveta« (Mt 28, 19 sl.).

Naslednikom apostolov je obljubljena ta pomoč Kristusova do konca sveta. Vsak duhovnik mora biti pri svojem duhovniškem ali apostolskem delu združen s papežem in škofom ali, z drugo besedo, odvisen od cerkvene hierarhije. Vsak laik, ki hoče sodelovati pri apostolskem, seve nezakramentalnem delu duhovništva, mora biti združen s cerkveno hierarhijo ali odvisen od nje. Sicer bi se lahko zmotil in s svojim delom več škodoval kot koristil.

Vsak ud mističnega telesa Kristusovega ima pač svoje določeno opravilo, kakor pravi sv. Pavel: »Zakaj po milosti, ki mi je dana, rečem vsem, ki so med vami: Nikar bolj modrovati, kakor se spodobi modrovati, ampak modrovati, kar je prav, kakor je Bog slehernemu podelil mero vere. Zakaj kakor imamo v enem telesu veliko udov, vsi udje pa nimajo ravno tistega opravila; tako nas je veliko eno telo v Kristusu, slehern pa smo eden drugega udje« (Rimlj. 12, 3—5).

Kristus je postavil učečo cerkev. Tej avktoriteti se moramo pokoriti; saj je rekel Kristus: »Kdor vas posluša, mene posluša, in kdor vas zaničuje, mene zaničuje« (Lk 10, 16). Od učeče cerkve je odvisna tudi kat. akcija. Katoličani-laiki torej ne morejo sodelovati pri duhovniški, apostolski misiji, neodvisno od cerkvene avktoritete. Katoliška akcija kot privatno podjetje katoličanov brez zveze s cerkveno hierarhijo ni mogoča.

Za to trditev imamo polno avtoritativnih izjav. Kardinal Gasparri izjavlja v pismu, s katerim naznanja potrditev pravil It. kat. akcije predsedniku Centralnega odbora Alojziju Colombu dne 2. okt. 1923: »Ker delovanje organiziranih katoličanov, kolikor je to sodelovanje laikov pri lastni misiji cerkve, ni politična akcija, ampak verska, ne direktivna na teoretičnem polju, ampak eksekutivna na praktičnem polju, je potrebno, da imajo različne oblike takega delovanja v cerkveni hierarhiji svoje disciplinsko središče (centro disciplinatore).«

Zato se avtoritativno zahteva, da se laiški apostolat uvrsti ali zgradi v cerkveno hierarhijo. Nuncij Pacelli je v omenjenem govoru v Magdeburgu izjavil: »Drugi element (kat. akcije je): uvrstitev (zgraditev) laičnega apostolata v ustavo cerkve, kakor jo je hotel Kristus, vesela pripravljenost nasproti voditeljem, katere ji je dal Kristus. Katoliška akcija hoče apostolsko delovanje

laikov priključiti delovanju duhovnikov in iz njihovih sklenjenih vrst napraviti močno falango, »acies bene ordinata«, v rokah škofov in namestnika Kristusovega na zemlji. Tako pozivlje sv. oče h katoliški akciji. Tako jo predstavlja v krasni okrožnici »Ubi arcano« kot sveto dolžnost pastirjev in vernikov.

Tak vpliv cerkvene avtoritete tudi priznavajo katoliške organizacije, ki se smatrajo za kat. akcijo. Na Francoskem se smatra za tako »Katoliška narodna federacija«. In ta izrečno izjavlja, da je ustanovljena sporazumno s cerkveno hierarhijo, kateri priznava neodstopno pravico kontrole na polju verskih in nravnih resnic. Zato ima pri centrali in v edinicah v svojih odborih, ki obstoje skoraj izključno iz laikov, cerkvenega asistenta.

Po opisanih bistvenih znakih se katoliška akcija označuje naravnost kot v svetu delujoča cerkev.

10. Ali imamo v Sloveniji kat. akcijo? Formalno, v smislu ustroja Italijanske katoliške akcije, v Sloveniji kat. akcije nimamo. Nimamo tudi ne organizacije, ki bi imela podoben ustroj in bila izvedena od centrale do edinic po celi Sloveniji, da bi lahko veljala kot kat. akcija, kakor n. pr. francoska »Katoliška narodna zveza«.

Imamo pa drobce ali elemente kat. akcije v naših katoliških organizacijah. Slovenija se lahko blagruje, da ima že dolgo vrle organizacije, ki so delale v smislu in duhu kat. akcije za posvečevanje svojih članov in širjenje in uveljavljanje katoliških načel v zasebnem, družinskem in javnem življenju.

V tem duhu delujejo mnogoštevilna katoliška prosvetna društva s svojimi odseki za može, žene, fante in dekleta. V tem smislu se navdušujejo mladeniške in dekleške zveze, si užigajo na svojih shodih ogenj svete navdušenosti za verska načela, ki ga potem nesejo domov in širijo v svoji okolici na raznovrstne načine. Kot vzgojno-prosvetna organizacija vzgaja in prosvetuje Orlovska organizacija svoje člane v katoliškem duhu, ki se ga drže tudi v svojem zasebnem in družinskem življenju ter s svojimi javnimi nastopi udeležujejo in uveljavljajo tudi v javnosti. Za delavsko mladino posebej je prevzela v zadnjem času nalogo krščanske vzgoje in socialne prosvete Krekova družina, za rokodelske pomočnike pa že davno roko-

delska društva. In naša katoliška akademična društva vzgajajo nositelje in apostole katoliškega imena, življenja in delovanja.

Te organizacije so najbolj podobne zgoraj razloženim šesterim »Narodnim zvezam« v Italiji, ki so »lastne« organizacije It. kat. akcije. Seveda so celo drugače organizirane, nimajo takih poslovnikov kot italijanske ter imajo razen namenov, ki jih ima kat. akcija, povrh še svoje posebne cilje.

Razen teh organizacij, ki so imele v najnovejšem času svoje središče v Katoliškem kulturnem svetu, slično kot v Italiji, pa imamo v Sloveniji še več organizacij, ki imajo v svojem programu samo posamezne točke kat. akcije.

Društvo »Krščanska šola« skrbi za propagando, da se krščanski veri da v šoli polna pravica. Organizacija učiteljev in vzgojiteljev »Slomškova družba« širi krščanska vzgojna načela. Več znanstvenih in tiskovnih organizacij izdaja znanstvene knjige, dober tisk sploh in širi tako v ožjih in širših krogih pravo prosveto. Vse te in podobne organizacije vrše v omenjenem obsegu delo kat. akcije. V to vrsto spadajo tudi karitativne organizacije in ustanove, zlasti Vincencijeve in Elizabetine konference.

Splošno delo kat. akcije pa opravljajo v Sloveniji tudi nekatere versko-nabožne organizacije. V Italiji ne spadajo h kat. akciji versko-nabožne organizacije, ker ima Italijanska kat. akcija »lastne« šestere organizacije, ki se le po njih vrši kat. akcija. V Sloveniji pa n. pr. Marijine družbe nimajo samo tega namena, da bi posvečevale le lastne člane v verskem in asketičnem smislu, ampak skrbе tudi za splošno prosveto, za apostolat, za misijonstvo itd.

Po »katekizmu Marijine kongregacije« (Ljubljana 1928) se zahteva od kongreganista: 1. posebno Marijino češčenje, 2. samoposvečevanje, 3. apostolsko delo v službi bližnjega, 4. posebna ljubezen do cerkve in sv. očeta. Dalje se prav tam pravi, naj pripada evharistični, misijonski in karitativni službi po svojem delokrogu in obsegu celotna kongregacija, da naj goreče dela za zedinjenje ločenih kristjanov. Kongregacije naj razen v svojih odsekih, v katerih so v prvi vrsti dolžne sodelovati, delujejo po možnosti pri vseh krajevnih katoliških organizacijah, v katerih naj skrbе, da zanesejo vanje nadnaravnega duha in krepkejšega katoliškega življenja. Končno služijo kongregaciji tudi izvencerkvene prireditve, ki služijo družab-

nosti in prijateljstvu in nadaljnji poglobitvi v izobrazbi in apostolskem delu. Take prireditve so: potovanja, romanja, igre, akademije, družabni večeri, večerni tečaji z izobraževalnim smotrom.

Če primerjamo ta navodila za Marijine družbe v Sloveniji z nalogami in s poslovníkom mladinskih zvez Italijanske katoliške akcije, najdemo dosti sličnosti. Zato brez dvoma vrše pri nas delo kat. akcije tudi Marijine družbe.

Podobno je s III. redom sv. Frančiška. Poglavje drugo, § 8. njegovega Vodila pravi: »V domačem življenju naj si prizadevajo drugim dajati dober zgled, pospeševati pobožnost in vse, kar je dobrega.« In razlaga pojasnjuje: »Evangeljska načela naj vladajo povsod, v javnem in zasebnem življenju. To je cilj vesoljne katoliške cerkve. Isti cilj ima tretji red; zato naj udje tretjega reda pospešujejo vse, kar je dobrega tudi v javnem življenju ter tako pomagajo prekvasiti celi svet z nauki Kristusovimi.« Tu imamo naglašeno zopet neko »sodelovanje laikov pri hierarhičnem apostolatu«, torej kat. akcijo.

Da vršita Apostolstvo sv. Cirila in Metoda ter Društvo za širjenje vere apostolat kat. akcije, je tudi jasno.

Vsled tega se kat. akcija v Sloveniji lahko nasloni na vse te versko-nabožne in cerkvene organizacije. Tako je tudi v dunajski nadškofiji določeno, da take organizacije spadajo h kat. akciji. Pravila pravijo: »Ker čisto verske zveze navadno tudi gojijo duha apostolata, naj se tudi verske in cerkvene ustanove, bratovščine in slično pridružijo v svoji skupnosti h »Kat. akciji v dunajski nadškofiji«, v kolikor ravno služijo temu delu na zunaj ali ga vsaj vzpodbujajo v svojih članih.«

V dunajski nadškofiji imajo glede organizacij splošno načelo, da se h kat. akciji pritegnejo tista društva in tiste organizacije, ki se dajo celo včlaniti v cerkveno življenje in cerkveno organizacijo in odgovarjajo od škofa postavljenim smernicam. Politična in gospodarska društva, dalje društva s kakimi posebnimi cilji, ne da bi se pri tem smatrala za katoliška in cerkvena društva, niso udeležena pri kat. akciji.

Izrečno so tedaj izključena politična društva, in to povsod, kjer imajo kat. akcijo: kat. akcija je izven vsake politične stranke in nad njo. Na Dunaju tudi gospodarskih organizacij ne pritegujejo, da ne prevzema cerkev v čisto materialni gospodarski akciji vodstva in odgovornosti, ker bi sicer kak

neuspeh ali kaka škoda take gospodarske akcije prišla na račun cerkve in bi tako moglo pasti sovraštvo na vero in cerkev.

S tem seve ni rečeno, da bi se kat. akcija ne brigala za socialna in politična vprašanja. Kat. akcija mora delati tudi na tem polju, toda ona le vzgaja svoje člane in jih tako usposablja, da imajo tudi prava socialna in politična načela, ki jih potem kot udje družbe in kot državljani znajo uporabljati v konkretnih slučajih po pravih katoliških nazorih.

Glede tega pravi nuncij Pacelli v omenjenem govoru: »Kat. akcija ravno tako ni politika. Ona tedaj ne bo katoličanom vsiljevala v zgolj političnih in zgolj gospodarskih rečeh gotovega (določenega) nazora. Ali eno hoče doseči in mora doseči: da dá katoliškemu ljudstvu voditelje, ki stojijo povsod tam, kjer se kultura, gospodarstvo in politika dotikajo verskega in nramnega polja, jasno in sigurno na tleh katoliškega svetovnega nazora.«

11. Po vsem tem je jasno, da morejo biti v Sloveniji organizacijske nositeljice kat. akcije omenjene versko-nabožne in vzgojno-prosvetne ali samo prosvetne in karitativne organizacije. Te naravnost odgovarjajo načelom, ki jih omenja Pij XI. v pismu kardinalu Bertramu: »Kat. akcija ni samo v tem, da se vsak zase trudi za krščansko popolnost — to je prvo in poglavitno —, temveč tudi v resničnem apostolatu, lastnem katoličanom vsakega stanu: njih misel in delo bodi v zvezi z nekimi središči zdravega nauka in mnogoličnega in gibčnega delovanja, ki so pravilno in zakonito postavljena in ki jih podpira in krije škofovska avktoriteta.«

Pri omenjenih slovenskih versko-nabožnih organizacijah je samo po sebi umevno, da so odvisne od cerkvene avktoritete, ker so naravnost cerkvene organizacije. A tudi omenjene versko-prosvetne, prosvetne in karitativne organizacije hočejo delovati v vseh vprašanjih verskega in nramnega življenja po načelih katoliške vere in navodilih od Kristusa določenih učiteljev in pastirjev. Da se to doseže, imajo nekatere organizacije duhovnike za duhovne svetovalce, druge pa v odboru duhovnike, katerim cerkvena avktoriteta zaupa, da bodo zasigurali tako delovanje. Kot nositeljice kat. akcije bi te organizacije tudi izrečno priznale tak vpliv cerkvene avktoritete, ker je le to v skladu s »sodelovanjem pri hierarhičnem apostolatu«.

V Sloveniji imamo torej elemente kat. akcije. Imamo pa tudi središče teh elementov v Stalnem odboru za kat. shode. Peteri katoliški shodi v Ljubljani so priče in mejniki stremjenja za »katoliški preporod«, »katoliško renesanso«, »versko obnovo«. Pretresali in usmerjali so vse aktualne panoge verskega življenja in katoliškega prosvetnega udejstvovanja. Resolucije kat. shodov so se sklepale tudi pod vrhovnim vodstvom in z aprobacijo cerkvene hierarhije. Seve je bilo to delo predvsem teoretično. Praktično so ga izvrševale po smernicah kat. shodov posamezne organizacije. S praktičnim delom in neprestanim usmerjanjem tega dela se Stalni odbor navadno ni bavil. Zbiral se je le za rešitev izredno važnih vprašanj in za iniciative izredno nujnega praktičnega dela. Da bi bil v stiku s praktičnim delom vzgojno-prosvetnih organizacij, se je ustanovil Katoliški kulturni svet. Stavil pa se je kmalu potem tudi predlog, da bi si Stalni odbor podrobneje začrtal delo, določil kompetenco in poslovnik, da bi bilo njegovo delo še uspešnejše.

12. S temi elementi katoliške akcije v Sloveniji se zdaj snuje »Katoliška akcija za Slovenijo«. Namesto »Stalnega odbora za katoliške shode« in »Katoliškega kulturnega sveta« se sestavlja v ljubljanski in mariborski škofiji posebej, v Ljubljani in Mariboru, »Škofijski svet kat. akcije«. V tem bodo katoličani odličnega katoliškega mišljenja, življenja in apostolskega delovanja ter zastopniki (-ce) central zgoraj omenjenih organizacij, na katere se more nasloniti kat. akcija, ker že sedaj vrše po svojih pravilih delno misijo kat. akcije. Vsi člani tega Škofijskega sveta (Škofijski zbor) volijo predsednika, podpredsednika, tajnika in tri odbornike, ki tvorijo s škofovim zastopnikom »Škofijski odbor kat. akcije«. Škofijska odbora kat. akcije v Ljubljani in Mariboru bosta v medsebojni zvezi, da bo kat. akcija v Sloveniji enotna.

V župniji pa se ustanovi »Župnijski svet kat. akcije«, analogno kot Škofijski svet, seveda v veliko manjšem obsegu. V njem so torej odlični katoličani (-ke) ter zastopniki tistih župnijskih organizacij, katerih centrale so že zastopane v Škofijskem svetu, in tudi take, ki še nimajo škofijskih central, n. pr. Apostolstvo mož. Župnijski svet izvoli do največ sedemčlanski »Župnijski odbor kat. akcije«, pri katerem je župnik cerkveni asistent. V župniji, kjer ni organizacij, se vseeno

ustanovi Župnijski svet iz katoliških zastopnikov raznih stanov, ki bo vršil apostolsko delo ali naravnost ali po kakih odsekih.

Škofijski in Župnijski svet odgovarjata podobnim škofijskim in župnijskim ustanovam Italijanske katoliške akcije, s katerimi imata tudi enake dolžnosti. Vobče imata Škofijski in Župnijski svet, zlasti pa njuna odbora, voditi evidenco o vsem delu kat. akcije, usmerjati to delo ter skrbeti, da se na kakršenkoli način delo kat. akcije po navodilih sv. očeta izvrši in se nič ne opusti, ali po včlanjenih organizacijah, ali naravnost po odboru ali svetu, ali po posameznih prostovoljcih, ali po »ad hoc« ustanovljenih odsekih.

Sicer pa spadajo h kat. akciji vsi verniki. Po prej povedanem ima župnik kot dušni pastir skrbeti za kat. akcijo, sodelovati pri tem apostolatu pa je dolžan vsak vernik.

Na kat. shodu v Magdeburgu (1928) so izjavili zastopniki in voditelji kat. organizacij, da so obravnavali o uvedbi kat. akcije v Nemčiji kot udeležbe laikov pri hierarhičnem apostolatu in da se stavijo katoliške organizacije Nemčije brez pridržka (rückhaltlos) v službi kat. akcije škofom na razpolago, ki bodo to resnično apostolsko delo hoteli v svojih škofijah praktično izvrševati.

Seveda obdrži vsaka organizacija, ki pristopi h kat. akciji, svojo avtonomijo, svoje vodstvo in svoj lasten delokrog. S pristopom h kat. akciji pa poudari dolžnost apostolskega delovanja svojih članov ter obnovi v njih apostolskega duha in apostolsko gorečnost za velike cilje Kristusove cerkve, živo zanimanje za boje božjega kraljestva in požrtvovalno delo, da zmagaja in živi Kristus v zasebnem, družinskem in družabnem življenju.

Pa ne le na organizacije bo gledala kat. akcija, ampak na to, da zajame val apostolske gorečnosti vse vernike, da užge tudi ločene kristjane in privede h Kristusovi vesoljni edinosti, da prižge še nevernikom luč prave vere. Ogenj božje ljubezni pa mora goreti in plamteti, kar je poglavitno, kakor pravi papež katoliške akcije, v lastnih srcih, šele potem more svetiti tudi drugim in jih ogrevati za Boga, Kristusa in njegovo cerkev. Katoliška akcija je tisti ogenj, o katerem govori Kristus: »Prišel sem, da ogenj vržem na zemljo, in kako želim, da bi se že vnel« (Lk 12, 49).

K 1400 LETNICI OPATIJE MONTE CASSINO.

P. Mihael Mlekuž O. S. B., Seckau.

Jubileji, obletnice in stoletnice velikih mož ter njih epohalnih činov dajejo vedno novih pobud. Tak velikan duha je bil sv. Benedikt, njegov veliki čin pa je bila njegova ustanova vrh kasinskega hriba, ki ji je položil temelje l. 529.

V Benediktu¹ se spaja bujno cvetoča mladost navdušenega krščanstva s poslednjimi ostanki nekdanje rimske moči (*virtus romana*)² ter organizacijske, državniške modrosti v ono popolno, vzvišeno harmonijo, ki nas še danes napolnjuje s spoštovanjem. Bogati naravni in nadnaravni darovi so ga usposobili, da je po svoji ustanovi dvignil vso zahodno in srednjo Evropo iz močvirja kulturne propasti, kakor tudi da je zajezil divje valove novega barbarstva.

Mladi neugnani narodi so strli v 5. stol. sprhnelo rimsko državo in kulturo v prah. Velika nevarnost je grozila Evropi, da bodo ta ljudstva v mladostni nebrzdanosti popolnoma uničila tudi ves oni zaklad izkustev, iznajdb, vede in umetnosti, katerega so narodi okoli Sredozemskega morja, zlasti pa praktični Rimljani, v teku stoletij nabrali. V dobi preseljevanja narodov je bilo vse javno življenje podobno razburkanemu morju. Nikjer nič stalnega, nikjer nič trajnega! Narodi, o katerih prej nihče ničesar ni vedel, so se pojavljali, ustanavljali države in izginjali. Danes tu, jutri tam! Vedno boji, vedno prevrati! Ne le javno kulturno življenje je bilo pogaženo, temveč tudi celica vsega družabnega življenja, družina, je bila vsled nenravnega življenja, deloma vsled večne nestalnosti njenih članov popolnoma razrvana³.

V tej grozni stiski in veliki nevarnosti je obudil Bog v svoji cerkvi moža, ki se je z nadčloveško silo zoperstavil temu trajnemu drsenju v propast, moža, ki je s pomočjo svojih učencev

¹ O njegovem življenju imamo razmeroma prav malo zgodovinskih vesti. Glavni vir predstavlja: S. Greg. M. Dial. I. II., iz katerega izvemo, da je bil Benedikt član nurzijske plemiške rodbine ter da je kot mladenič študiral v Rimu. Kmalu je pa študij opustil ter postal samotar v Subiaku, kjer se je pripravil na svoj vzvišeni poklic. Migne PL 66, 125 ssq.

² Cfr. Abt Ildefons Herwegen: *Der hl. Benedikt*. 3. Aufl. Düsseldorf 1926. p. 3. 4. 124. 137 ssq.

³ Cfr. G. Schnürer: *Kirche u. Kultur im Mittelalter*. I. B. Paderborn 1924, p. 97—107. 120 ssq.

zdramil omamljeno rimsko družbo, da se je dvignila iz močvirja npravne propasti in gnilobe, a obenem tudi moža, ki je ukrotil divje severne klateže, da so sprejeli luč sv. vere in se oklenili višje kulture ter urejenega družabnega življenja. Sredstvo pa, s katerim je sv. Benedikt to dosegel, je menišstvo, je njegova ustanova na Kasinski gori, katero sam imenuje »Domini schola servitii«⁴.

I.

Že v Subiaku (Sublacum, Subiaco) je skušal mladi »oče« Benedikt organizirati meniške naselbine po zgledu vzhodnih lavr. A njegov čas še ni bil prišel. Treba mu je bilo razočaranj, izkustev in trpljenja, ki je še zadnje nedostatke njegovega načaja odstranilo in izgladilo ter še bolj ublažilo in umirilo njegov odločni, ognjevit kolerični temperament⁵, kot je bil to že storil triletni »noviciat« v samotni votlini. Število bratov je sicer od leta do leta rastlo, tako da je nastalo v kratkem okrog Subiaka 12 malih samostanov⁶, toda težkoče in nasprotstva so bila nepremagljiva. Zavist in brezpametno nasprotovanje duhovnika Florencija je slednjič Benedikta nagnilo, da je zapustil priljubljene mu Sabinske gore⁷ ter se podal z večjim delom svojih učencev na pot proti jugu, v neapeljsko Kampanjo, kjer mu je nekdo, mogoče plemič Tertul podaril Kasinski hrib. Zgodilo se je to l. 529. kakor nam do danes ohranjeno sporočilo prča. Mabillon namreč pravi: Hic sancti partris in Cassinum montem adventus statuitur iam inde a multis saeculis anno vicesimo-octavo, vel insequenti supra quingentesimum.⁸

»Mož božji«, kot naziva Benedikta sv. Gregor, se je tu z veliko vnemo in odločnostjo, skoraj bi rekel s sveto strastjo

⁴ S. Regula Prolog. in fine. Migne l. c. 205 ssq.

⁵ Cfr. Herwegen o. c. p. 127 sq.

⁶ S. Greg. Mag. o. c. cap. V. in fine.

⁷ Ibid. c. VIII.

⁸ Mabillon, Annales O. S. Ben. lib. III, c. VII. (Paris 1703, p. 56; 20). Sploh se ta učenjak jako zavzema za zgodovinsko pristnost treh tradicionalnih letnic iz življenja sv. Benedikta. Namreč l. 480. (rojstvo), l. 528. (ali 529.) (preselitev na Monte Cassino), ter l. 543. (smrt). O tej zadnji letnici je spisal celo razpravo: Praefationes in Acta Sanctior. Ord. s. Ben. § 2 (Tridenti 1724. p. 10 sq. 4°). Grützmacher pa priznava v svoji disertaciji: Bedeutung Benedikts von Nursia und seiner Regel in der Geschichte des Mönchtums (Berlin 1892) p. 5 le Totilov pohod v Kampanjo l. 542. kot povsem zgodovinsko dejstvo iz časa Benediktovega življenja.

lotil dela. Podeželsko prebivalstvo (pağani od pagus!) v bližnji okolici je bilo še vedno zajeto v stare poganške navade in obrede, ki so se v teku stoletij sprevrgli v prav groteskno praznoverje in nenravno razuzdanost. Sv. Benedikt je s svojimi učenci razdrl Apolonov (ali Jupitrov⁹) tempelj vrh hriba, zažgal boginji Veneri ter drugim malikom posvečene gaje ter sezidal na njih mestu samostan z baziliko sv. Martina ter kapelico v čast svetemu Janezu Krstniku¹⁰.

V prvih letih je gotovo obstajalo zunanje delo sv. Benedikta in njegovih menihov na Kasinski gori predvsem v zidanju ter v urejevanju vrtnih nasadov in kmetijstva. Izkopavanja zadnjih desetletij kakor tudi nekateri odstavki v »Dialogih« nam pričajo, da je bil samostan Monte Cassino že takoj v začetku prav znatna stavba¹¹. Glavno skrb pa je posvetil sv. opat ureditvi svoje meniške družine. Božja previdnost ga je rešila tesnih, v mnogih ozirih nezadovoljivih razmer, ki so bile značilne za meniško-puščavniške naselbine ob Aniju, v subiaški okolici. Tu gori pa, vrh Kasinskega hriba, ki se veličastno dviga nad kampanjsko ravnino, je ustanovil sv. Benedikt prvo opatijo, ki je postala potem vzor vsem enakim ustanovam na zapadu¹². Uresničil je tu svoj ideal ter uredil meniško življenje v novem samostanu več ali manj tako, kot nam ga slika njegovo sv. pravilo. Tudi to je namreč nastalo, vsaj v glavnem (t. j. prvih 66 poglavij, kot pravi Herwegen¹³, brez prologa), v tem času, ta umotvor, to velepomembno »sv. pravilo«, sad svetega navdušenja za slavo božjo ter modre zmernosti, temelj in podlaga veličastni stavbi zahodnega menišstva in redovništva. Lahko torej rečemo, da se z l. 529., z ustanovitvijo samostana Monte Cassino, pričanja prav za prav zgodovina benediktinskega reda, da je s tem letom sv. Benedikt postal oče vseh zahodnih menihov^{14a}. Zato pa stoji tudi po vsej pravici njegova osebnost v ospredju letošnjega slavlja.

⁹ Cfr. Herwegen o. c. p. 40.

¹⁰ S. Greg. M. o. c. cap. VIII. in fine.

¹¹ Herwegen o. c. p. 42.

¹² Ibid. p. 44.

¹³ Ib. p. 86, medtem ko Grützmacher o. c. p. 14 sq. mnogo dostavkov našteva. Jako verjetno je, da so nabrane izkušnje sile praktičnega Benedikta k dopolnitvi svojega meniškega pravila.

^{14a} S. P. Benedictus monachorum omnium occidentaliu caput et sossipitor. Migne l. c. 125.

Nadaljnega razvoja Benediktove institucije nam Gregor Vel. ne opisuje. Omenja le še otvoritev in zidanje samostana v Terracini¹⁴ ter smrt velikega meniškega postavodajalca¹⁵. Cerkvena tradicija označuje 21. marec, pričetek pomladi, kot dan njegove smrti, kot pričetek njegovega novega življenja v nebeški slavi ter v luči novega »Solнца«.

II.

Iz nadaljnje jako pester zgodovine kasinskega samostana naj tu omenim na kratko le najvažnejše dogodke¹⁶.

Prvi tak dogodek, ki je obenem tudi zgodovinsko izpričan ter je postal za nadaljnji razvoj in razmah Benediktove ustanove velikanske važnosti, je razdejanje Monte Cassina po Longobardih okrog l. 580.¹⁷ Kot begunci so se tedaj kasinski menihi zatekli v Rim, središče katoliške cerkve, kjer jim je papež Pelagij II. odkazal blizu Laterana stanovanje. Benediktova ustanova je bila tako presajena iz province, kjer bi bila mogoče s časom popolnoma propadla ter se izgubila, kot toliko drugih meniških naselbin, v papeški Rim, ki je dejansko nastopil dediščino rimskega imperija. Tu so papeži kmalu spoznali velike vrline benediktinskega menišтва ter so zato z veseljem sprejeli njegovo mlado moč v svojo službo. Od onega časa, pravi Berlière, se nam kaže meniški red skozi mnogo stoletij vedno bolj in bolj kot izbrana milica v papeški službi. V taki luči in ulogi je postala ideja menišтва tudi onim patriškim rimskim družinam mnogo bolj simpatična, katere so smatrale javno službo, bodisi vojaško ali administrativno, kot svojo posebno nalogo, in za svojo posebno dolžnost posvetiti se popolnoma državnim koristim¹⁸. Kot menihi, kot člani te izbrane papeževe čete, so zamogli namreč najboljše še nadalje služiti rimski ideji. Število menihov iz rimskih plemiških krogov je zato rastlo, ž njim vpliv in ugled benediktinskega reda.

¹⁴ O. c. cap. XXII.

¹⁵ Ibid. cap. XXXVII.

¹⁶ Sledim v glavnem, kjer ni drugih opomb, Neherjevemu članku v *Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon* VIII², 1842 ssq. Cfr. D. Luigi Tosti: *Storia della Badia di Monte Cassino* 3 t. Napoli 1842.

¹⁷ Grützmacher o. c. p. 53.

¹⁸ U. Berlière: *L'ordre monastique des origines aux XIIe siècle*. Maredsous 1921, p. 42 sq.

Nadvse važno pa je bilo, da se je v lateranskem samostanu poznejši papež Gregor Vel. seznanil z Benediktovo »regulo«, kakor tudi to, da jo je uvedel v svoje samostane, zlasti v samostan sv. Andreja v Rimu, kmalu po l. 580., kakor pravi Grützmacher¹⁹. Dvignjen na prestol sv. Petra je namreč Gregor kmalu spoznal veliko važnost mladih severnih narodov, spoznal je, da je bodočnost njihova²⁰. Treba jih je pridobiti Kristusu! Toda kje dobiti misijonarjev?! Sam menih, obdan od menihov-mašnikov, v svesti si velike skrite moči rimskega menišтва, veje kasinskega debela, se je Gregor obrnil do menihov ter jim predstavil apostolsko delovanje pri barbarih kot nalogo, katero jim nalaga božja Previdnost²¹.

S tem korakom je Gregor Vel. neizmerno obogatil benediktinski red ter mu odkazal veliko, da, svetovno nalogo, razširil je nekdaž tako ozke meje meniškega delovanja in s tem dopolnil delo sv. Benedikta. Pokazal je namreč menihom, da je apostolsko delovanje prav za prav udejstvovanje one ljubezni, ki ja zadnji cilj njihovega asketičnega življenja in stremljenja. Po vsej pravici trdi torej Berlière, da je sv. Gregor sprejel Benediktov meniški ideal, ne da bi ga spremenil; on ni ustvaril nič novega, le okrepil in utrdil je to, kar je kasinski postavodajalec ustvaril²².

Hitri zunanji uspehi Benediktove institucije, o katerih nam poroča zgodovina naslednjih stoletij, so bili predvsem sad, katerega je rodil Gregorjev čin²³, kakor tudi tega, da se je pričel red vedno bolj in bolj baviti z znanstvom. Že sv. Benedikt je učenju (»lectio«) posvetil precejšen del dnevnega reda²⁴. Posebno pod vplivom Cassiodorove meniško-znanstvene ustanove (Vivarium) kakor tudi njegovih spisov, s katerimi so se kasinski begunci v Rimu seznanili, pa je ta vrsta meniškega udejstvovanja zadobila veliko važnost v benediktinskem redu²⁵.

¹⁹ O. c. p. 58.

²⁰ Berlière o. c. p. 48.

²¹ Ibid. p. 48.

²² Ibid. p. 49. Enako Grützmacher o. c. p. 19.

²³ Cfr. Grützmacher o. c. p. 60 ssq.

²⁴ S. Regula cap. XLVIII (dnevni red).

²⁵ Cfr. članek v Dictionnaire de théologie catholique II, 602 ssq.: B. Heurtebize, Travaux des bénédictins.

III.

Šele po 130 letih okrog l. 717., po prizadevanju Gregorija II., ki je bil prej sam član lateranske samostanske družine, so se Benediktovi sinovi vrnili pod vodstvom opata Petronaksa na Kasinski hrib. Obnovitvena dela so tako lepo napredovala, da je mogel papež Zaharija že l. 748. posvetiti novo opatijsko cerkev. Ob tej priliki je potrdil vse privilegije, s katerimi so njegovi predniki obdarili Monte Cassino, in ga obenem oprostil vsake škofovske nadoblasti (*exemptio*). Isto predpravo je podelil na prošnjo sv. Bonifacija Zaharija tudi velevažnemu samostanu v Fuldi l. 751.²⁶ V teku časa so si jo pridobili tudi vsi drugi benediktinski samostani, kar ni malo pripomoglo k njihovu procvitu, a je bilo obenem, žal, tudi vzrok mnogim sporom.

Obnovljeni kasinski samostan je kmalu tako zacvetel, da so papeži in kralji romali tja ter si preskrbeli iz vrst menihov vrlih, izobraženih in modrih pomočnikov in svetovalcev. Leta 787. je mogočni Karel Vel. obiskal Monte Cassino ter mu s posebnim pismom zagotovil njegova posestva. Obenem s svetim Bonifacijem in s papeži 8. stol. je tudi on delal na to, da je postalo »sv. pravilo« edino pravilo, po katerem naj bi živeli menihi zapadne cerkve²⁷.

Toda žal, ta nova doba procvita ni trajala dolgo, kajti že l. 883. so morali menihi zapustiti svoj stan vrh Kasinske gore. Saracenski navalni so postali v drugi polovici 9. stol. vedno bolj pogostni in siloviti. Monte Cassino se je krepko branil, a slednjič se je Saracenom vendarle posrečilo vdreti v samostan. Učeni in sveti opat Bertharij je z mnogimi menihi umrl mučeniške smrti. Oni pa, ki so po popolnem razdejanju samostana ostali še pri življenju, so se preselili v Tiano in pozneje, ko jim je tamošnji samostan pogorel, v Capuo. Tu pa je disciplina kmalu propadla. Zato je vrli opat Aligerij (949—85) sklenil, zopet oživiti kasinsko matico. Z meniškimi življenjem se je na sv. goro vrnila tudi umetnost in znanost. Toda že v zadnjih letih 10. stol. je grozila nova propast. Šlo je vse rakovo pot, dokler niso pod vplivom klunijaške (Clugny) reforme dobili tudi kasinski menihi dobrih, svetih in odločnih opatov.

²⁶ Schnürer o. c. I. p. 312.

²⁷ Cfr. Grützmacher o. c. p. 65 ssq.; Schnürer o. c. I. p. 253 do 314 passim.

IV.

Prvi izmed obnoviteljev pravega duha v kasinski družini na začetku 11. stol. je bil izvrstni opat Teobald (1022—35), zlata doba pa je za sv. mesto na gori napočila, ko so menihi soglasno izvolili Deziderija kot očeta in opata (1058—87)²⁸. Ta se je takoj lotil dela. Ni skrbel le za to, da je pridobil samostanu vsa nekdanja posestva, temveč tudi zato, da je zavladal nov duh med njegovimi učenci. S svojo veliko energijo in z obzirnostjo je dosegel, da so ne le papeži, temveč tudi svetni mogotci priznali in spoštovali pravice kasinske opatiije. Še več! Pridobil si je njihovo naklonjenost v toliki meri, da je že kmalu po nastopu svoje vlade mogel z njihovo pomočjo pričeti zidati prostoren in trden samostan. Iz Rima in Carigrada, iz Sicilije in Lombardije je priklical zidarje, arhitekto, slikarje in kiparje, ko je pričel l. 1066. graditi novo veličastno baziliko. Z bogatimi darovi rimskih papežev, nemških in grških cesarjev, normanskih vojvod, zlasti Roberta Guiscarda, je mogel to velikansko delo tudi dovršiti. Leta 1071. je papež Aleksander II. prišel sam iz Rima posvetiti novo cerkev, tedaj največjo v južni Italiji. Sedem kardinalov, deset nadškofov in štiri in štirideset škofov ter neizmerne množice ljudstva so se zbrale k tej svečanosti²⁹. Ni čuda torej, da je slava Monte Cassina tedaj segala do skrajnih meja krščanstva, da je število bratov za časa Deziderijeve vlade naraslo nad 200, da so bili med njimi zastopani vsi narodi.

S posebno ljubeznijo in gorečnostjo je pa vrli opat skrbel za gojitev znanosti v svojem samostanu. Neumorno je veliki mož zbiral in nakupoval na svojih mnogih potovanjih knjige in spise, katere so potem njegovi menihi doma prepisovali. Le tako so se nam ohranila mnoga dela klasične dobe in grško-rimske kulture (n. pr. Justinijanove »Institutiones« ter »Novellae«³⁰).

²⁸ Lepo in precej znanstveno je to dobo opisal P. Heinr. Rickenbach: Monte Classino von seiner Gründung u. Gestaltung bis zu seiner höchsten Blüthe unter Abt Desiderius. Program der Lehr- u. Erziehungsanstalt Einsiedeln 1884/85. Cfr. Tosti o. c. libro III. t. I. p. 307 ssq.

²⁹ Rickenbach o. c. p. 10 po poročilu (kroniki) Deziderijevega sovrstnika Leona.

³⁰ Gianone: Istoria Civile del Regno di Napoli tom. II. lib. C. cap. 11. Citira Rickenbach o. c. p. 26. Meni delo nedostopno.

Vpliv kasinskega samostana ter njegovega opata je dnevno rasel. V velikem boju med cerkvijo in cesarjem, med Gregorjem VII. in Henrikom IV., je Monte Cassino poleg samostana Clugny igral velevažno ulogo in opat Deziderij je s svojo vplivno besedo pritegnil Normane na papeževo stran. Kolikega pomena je bila tedaj kasinska meniška družina za sv. cerkev pa lahko razvidimo tudi iz tega, da ji je v kratki dobi 70 let (od l. 1058. do ca. l. 1130.) dala tri papeže, 18 kardinalov ter 23 škofov, veliko število učenjakov in umetnikov ter 14 svetnikov³¹.

Nemirni časi, nasilstva mogočnih fevdalcev in nemških Štaufovcev so vedno bolj in bolj spodjedala velikansko Deziderijevo delo, dokler ga ni cesar Friderik II. uničil. L. 1239. je namreč pregnal menihe iz kasinskega samostana ter nastanil v njem svoje divje vojaške čete³². Velikanski patrimonij sv. Benedikta, ki je obsegal za časa opata Deziderija 2 kneževini, 20 grofij, 440 mest in vasi, 336 pristav, 250 gradov in 23 prištanišč³³, je bil popolnoma izčrpan in uničen.

Nad 30 let so trajale te žalostne razmere. Šele modri in odločni opat Bernard Ayglerius (1263—82) je spet pridobil samostanu vsa posestva in privilegije ter zbral okrog sebe novo meniško družino. Toda nemirni časi niso dopuščali, da bi se krepkeje razvijala. Papež Janez XXII. je l. 1321. povzdignil opata v škofa, menihe pa v kanonike. Ta odločba pa je bila za Monte Cassino bolj častna kot koristna, kajti škofoje so se le malo brigali za samostan, kjer je redovniško življenje pričelo spet propadati. Povrh vsega je pa še strašen potres l. 1349. podrl cerkev in samostan, tako da je moralo malo krdelce preostalih menihov bivati skozi deset let v bornih kočah. Kolika razlika med tem časom in zlato dobo za Deziderija!

V.

Kot ptič Feniks se je pa Monte Cassino spet dvignil iz prahu in pepela. Papež Urban V., sam benediktinec, je odvezl kasinskim opatom škofovsko čast, postavil je samega sebe za opata ter naložil vsem benediktinskim opatijam poseben davek, s katerim je zopet pozidal matični samostan na Kasinski gori.

³¹ Rickenbach o. c. p. 15 & 17.

³² Tosti o. c. tom. II. p. 277.

³³ Rickenbach o. c. p. 23.

V naslednjih 80 letih se je Monte Cassino razmeroma dobro razvijal, dokler mu ni škodljivi sistem komendatarijskih opatov (1454—1504) zadal novih občutnih ran.

Na povelje papeža Julija II. se je Monte Cassino l. 1504. pridružil novoustanovljeni kongregaciji sv. Justine v Padovi in od tedaj so nastopili zanj mirnejši časi, v katerih se pa ni nikdar več dvignil do prejšnjega sijaja in vpliva. V teku 16. in 17. stol. je bil samostan večkrat prezidan in na novo pozidan, l. 1727. je pa mogel papež Benedikt XIII. posvetiti novo veličastno bazo. V teku časa si je samostan spet pridobil velik del nekdanjih posestev, katera so mu pa odvzeli deloma Francozi pod Napoleonom l. 1799., deloma pa Piemontezi l. 1860., tako da so menihi sedaj navezani na državne prispevke, katere dobiva njih opatija kot »monumento nazionale« za vzdrževanje. Kljub temu pa more ljubezen menihov do svetišča še vedno večati lepoto »hiše božje«. V zadnjih desetletjih so okrasili umetniki beuronske šole pod vodstvom p. Deziderija Lenza kriptno s krasnimi freskami in reliefi, ki so zbudili radi strogega, »mističnega« sloga veliko zanimanja med umetniki in kritiki.

Slednjič naj omenim le še eno letnico, ki je tako za Monte Cassino, kot za ves benediktinski red posebne važnosti, namreč l. 1880. Takrat so se namreč zbrali o priliki 1400 letnice Benediktovega rojstva v kasinski opatiji skoraj vsi opatje benediktinskega reda. Tedaj je započel ta najstarejši red zapadne cerkve vnovič cveteti in do danes se je število njegovih članov že potrojilo. Monte Cassino sam pa šteje okrog 60 članov, med temi 32 mašnikov, ki zvesto čuvajo stare kasinske svetinje in tradicije ter se še dandanes, kot za časa opata Deziderija in prej, bavijo s poukom nevednih, z vzgojo mladine in z znanstvom. Njih knjižnica in arhiv hranita neprecenljive zgodovinske zaklade, dokumente, rokopise in inkunabule, ki z njih objavo kasinski menihi od časa do časa presenetijo in razvesele učenjaške kroge.

Zanimivo bi še tudi bilo zasledovati, kako se je novopoživljeno versko in kulturno življenje razlivalo v teku stoletij raz pobočje kasinskega hriba preko cele zahodne in srednje Evrope. Saj je v 11. in 12. stoletju skoraj ni bilo dežele ali škofije, od vroče Sicilije tja gori do mrzle Skandinavije ter od obal Atlantskega oceana tja do poljskih in ogrskih mej, brez benediktinskih

ali cistercijanskih samostanov³⁴. Zanimivo bi gotovo tudi bilo raziskovati vpliv in zasluge »črnih menihov« za naše slovensko ljudstvo. Toda vse to leži izven tesnega okvira pričujočega članka.

*

Tako se nam torej predstavlja štirinajststoletna zgodovina opatije Monte Cassino. Slika je to, polna svetlih potez in temnih senc, polna dnevov radosti in slave, polna pa tudi dni žalosti in ponižanja, črnih kot noč. Če je torej Benediktova ustanova mogla kljubovati vsem brezštevilnim nevarnostim, ki so grozile, da jo popolnoma uničijo; še več, če je mogla izvršiti in izpolniti v teku vekov tako veliko nalogo, smemo sklepati, da ji k temu niso pripomogle le zunanje slučajnosti, temveč da ona sama nosi v sebi izredne moči in vrline. Ta moč in prednost benediktinskega reda pa obstoji v »sv. pravilu« ter v duhu, katerega je red podedoval po svojem očetu sv. Benediktu³⁵.

Glavna prednost sv. pravila je v velikopoteznosti in modri zmernosti njegovih določb. Očetovska, ljubezni polna skrbnost preveva vso »regulo«, tudi njene najstrožje določbe³⁶. Popolnoma prav ima torej Benediktov biograf, sv. Gregor Vel., da hvali vprav to posebnost benediktinskega meniškega pravila³⁷.

Naj omenim radi popolnosti še tri druge posebnosti in prednosti sv. pravila, katere so dale benediktinskemu redu ono ogromno moč, ki ga je usposobila, da je spojil rimsko kulturo ter mlado silo germanskih in deloma tudi slovanskih narodov ter da je tako omogočil postanek in razvoj evropske kulture. V prvi vrsti pride tu v poštev negovanje smisla za družinsko

³⁴ Cfr. članek: Benediktinerorden v Wetzer-Welte's Kirchenlexikon II², 338 sq.

³⁵ Nasprotno trdi Grützmacher o. c. p. 71, kjer pravi: Die Bedeutung aber welche die Stiftung Benedikt's in der Folgezeit erlangte, erklärt sich in erster Linie nicht aus inneren Gründen, aus der Trefflichkeit der Regel, sondern aus äusseren... Drugače katoliški znanstveniki. N. pr. Cabrol: Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie t. II. 666. Zgodovinsko tudi ni verjetno, da bi zadobila katerakoli ustanova tolik pomen ter se obdržala na višini skozi toliko stoletij kljub vsem oviram brez posebne notranje dobrine.

³⁶ Cfr. S. Reg. c. XXIII—XXX et passim.

³⁷ O. c. cap. XXXVI.

skupnost in enotnost ter spoštovanja napram avtoriteti, družinskemu poglavarju, očetu. »Ko je vladal v ravnini popoln barbarski kaos, je vladal na gori mir in red. Bila je to nova država, katere zakoni so kazali barbarom glavne poteze njihove lastne zakonodaje, a tudi Rimljanom organizatorični talent starega Rima. Bila je to mala državica, ki je lahko služila novi krščanski družbi kot vzor,« pravi Berlière, ko govori o novih časih Benediktinove ustanove na kasinski gori³⁸. Tako so postali benediktinci zmožni, da so zopet uvedli v rimsko družbo, kakor tudi med barbari, katere je val preseljevanja popolnoma odtrgal od stare domovine in tradicije, urejene družinske razmere. Samostanska družina je postala vzor naravni družini.

Sv. Benedikt predpisuje dalje svojim menihom, da obljubijo tudi stalnost (*stabilitas*), ki naj jih veže, da v normalnih razmerah ostanejo celo življenje v istem samostanu³⁹. Vzgojni pomen te določbe je razviden, posebno če si predstavljamo veliko ljubezen potujočih Germanov do klatenja. In slednjič hočem omeniti še ljubezen sv. Benedikta in njegovih sinov do liturgije, do slovesne službe božje, ki krepí in dviga dušo. Ti trije vrelci moči in navdušenja so dali v zadnjih desetletjih benediktinskemu deblu zopet novega življenja, da je vnóvič bujno porastlo in zacvetelo. Iz teh vrelcev črpajo »črni menihi« tudi dandanes oživljajočo vodo, s katero skušajo dvigniti in ozdraviti oslabelelo človeško družbo dvajsetega stoletja.

Čeprav torej niti sv. Benediktu niti njegovim učencem ni moglo biti znano, kolikega pomena je bila ne le za nje in vse zapadno meništvo, temveč tudi za vso katoliško cerkev ustanovitev samostana na Kasinski gori ter sestava sv. pravila⁴⁰, moremo vendar mi to primerno oceniti. Mi vemo, da je bil z l. 529. postavljen v svetovni zgodovini nov mejnik, da je bilo na kasinskem hribu zasejano seme, ki je obrodilo do današnjega dne že tisočer sad. Zato se pa z vsem kulturnim svetom pridružujemo proslavi štirinajststoletnice kasinske opatiije.

³⁸ O. c. p. 44 sq.

³⁹ S. Reg. cap. LVIII. & LXI.

⁴⁰ Cfr. Herwegen o. c. p. 137. in Cabrol l. c. Poslednji pravi: Il (Saint Benoît) semble écrire pour un petit groupe de cénobites... Aucun des grands développements de l'institution monastique dans l'avenir ne semble prévu...

OBZOR.

Agrarni problemi v Jugoslaviji.

Dr. Andrej Veble, Maribor.

Leta 1926. je izšla v Parizu v založbi Arturja Rousseau-a zanimiva knjiga dr. Milana Ivšića, sedaj profesorja na trgovski visoki šoli v Zagrebu, pod naslovom: *Les problèmes agraires en Yougoslavie*.¹ Uvod k tej knjigi je spisal Viktor Boret, francoski poslanec in bivši kmetijski minister v pariškem parlamentu. Knjiga ima 371 strani in obsega 3 dele z bogato literaturo.

Prvi del knjige se bavi z zemljepisnimi in geološkimi razmerami v Jugoslaviji s posebnim ozirom na razvoj kmetijstva. Posebno ugotavlja važni pomen zemljepisnega položaja ter geološke strukture zemlje za razvoj jugoslovanskih narodov, dodaja kratko zgodovino našega zedinjenja ter poudarja, da so bili kraji sedanje kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev od nekdanjega pozorišča važnih svetovno-zgodovinskih dogodkov. Dokaz: rimska kolonizacija, preseljevanje narodov, turški boji, balkanska in svetovna vojna.

Ozemlje naše kraljevine obsega 248.987 km² in šteje po zadnjem ljudskem štetju iz l. 1920. 12.067.323 prebivalcev; gostota prebivalstva je 48 na km².

Drugi del Ivšićeve knjige vsebuje kratko zgodovino socialnega, pravnega in gospodarskega razvoja v Jugoslaviji s posebnim ozirom na kmečki stan.

Zanimiva so izvajanja o postanku, ustroju in razvoju jugoslovanske družinske zadruga, ki se je v mnogih krajih naše države ohranila in ki tvori važno podlago naše agrarno-pravne organizacije. G. dr. Ivšić navaja ravno o jugoslovanski zadrugi obširno in velezanimivo literaturo. Sploh je ta pravno-zgodovinski del knjige vestno in skrbno sestavljen. Nekaterih del sicer tudi dr. Ivšić ne pozna; n. pr. dr. Karel Kadlec: *Agrarno pravo v Bosni in Hercegovini* v češkem jeziku. Vendar je ostalo gradivo tako bogato, da čitatelj res uživa pri študiju te knjige. Znanstveni spor, ali je jugoslovanska zadruga pradedna socialna tvorba ali posledica davčnega sestava v 15. in 16. stoletju, je rešen v prvem, pozitivnem smislu, da je ta ustanova obstojala pri jugoslovanskih narodih že pri njih naselitvi na sedanjem ozemlju. Istega mnenja je tudi Ernest Denis.

Bistvo jugoslovanske zadruga obstoji v tem, da tvori družinska organizacija (rodbina, familija) podlago za gospodarsko skupnost nepremičnin in deloma tudi glede skupno pridobljenih premičnin, da je uprava te gospodarske skupnosti po običajnem pravu točno določena in je poglavar družine (starešina zadruga) omejen v razpolaganju družinske skupne lasti. Družinska skupnost pa se ne zrcali samo v skupnosti premoženja, marveč se nanaša deloma tudi na skupno vzgojo otrok od 7. do 14. leta, pri čemer ima žena starešine

¹ »Čas« je o tej knjigi na kratko poročal v letniku XXII., str. 70. — Ur.

važno besedo. Po svoji organizaciji in svojih gospodarskih načelih tvori jugoslovanska zadruga neko srednjo pot med individualizmom in komunizmom.

Vprašanje, ali je ta tvorba še zmožna življenja in napredka, ali je sploh v skladu z duhom pretežno individualističnega gospodarskega sistema, je seveda težko rešiti. Dejstvo je, da je ta ustanova v naši državi še zelo močno razširjena. Ivšić navaja na strani 320, da je bilo v Hrvaški in Slavoniji leta 1895. še 67.632 zadrug, ki so posedovale 1.008.158 oralov zemlje (povprečno 16-60% vseh kmetijskih obratov in 21-61% vse obdelane zemlje). Kakšno je sedanje razmerje, ni razvidno iz knjige. Statistika je žal pri nas zelo zaostala. Ivšić zatrjuje, da se v tem oziru ni znatno spremenilo. Kritični poznavalci zadrug pa opozarjajo na velike nedostatke zadružne ustanove, ki baje ovira intenzivno umno gospodarstvo, povzroča neštete spore med zadružniki in nosi v sebi kal razkroja. Z vidika socialne politike je gotovo priporočljivo, ako ostane zemljiška lastnina po možnosti koncentrirana v rokah družine in se ne deli. Parcelacija zemljiške posesti je veliko socialno zlo za kmetijstvo.

Ivšić je na vsak način za ohranitev zadružne ustanove, pri čemer pa pravilno poudarja, da se mora ustvariti novo kmetijsko pravo, ki naj bo izraz naših socialnih tradicij in upravičenih zahtev modernega gospodarskega razvoja. Vsekakor važna naloga, ki jo je treba rešiti. Liberalni gospodarski duh 19. stoletja, ki je zavladal v gospodarstvu, zakonodaji in upravi, je bil sovražen stari jugoslovanski zadružni organizaciji ter je pospeševal njen razkroj. V kakšni smeri se bo gibal bodoči razvoj, ni gotovo.

Za razumevanje sedanjih agrarnih razmer v Jugoslaviji, je važna tudi ustanova fevdalnega družabnega reda. Ta sistem je prišel k nam iz Nemčije in Francije ter je do temeljev spremenil stari jugoslovanski družabni red. S fevdalizmom je tesno zvezan prihod tuje-rodnega plemstva, razvoj tlačanstva in podložništva. Fevdalizem je nele nacionalno, marveč predvsem gospodarsko silno neugodno vplival na jugoslovanske narode, ter je v znatni meri povzročil njih zastoje, oziroma nazadovanje. Vprašanje tlačanstva in podložništva je bilo deloma rešeno l. 1848./49. v stari Avstro-Ogrski z zemljiško odvezo, seveda bolj negativno kakor pozitivno, dočim je tako zvano kmetско vprašanje v Bosni in Hercegovini ter v Macedoniji rešila šele Jugoslavija l. 1919.

Po opisu »vojaške granice« prehaja Ivšić k natančni analizi turškega agrarnega sistema v Bosni in Hercegovini, v stari Srbiji in Macedoniji. Dobro je opisan pomen spahijev in položaj kmečkega stanu v turški državi, zlasti kmetovski (čivčijski) odnosaj v Bosni in Hercegovini, odnosno Macedoniji. V 19. stoletju se je tudi turška država odločila za razne reforme v prilog kmečkega stanu (zakoni iz l. 1839., 1858. in 1859.), ki pa so ostale večinoma na papirju. Posledica so bile krvave vstaje na Balkanu. Od srede 19. stoletja

stopa balkansko vprašanje vedno silneje v ospredje, dokler ga ni rešila balkanska vojna, oziroma v sedanjem obsegu šele svetovna vojna.

S tem prehajamo k tretjemu delu Ivšičeve knjige o agrarnih problemih v Jugoslaviji. Ta del je najbolj obširen in obsega sedem poglavij s približno temi-le naslovi: Načela agrarne reforme in organizacija agrarne uprave, položaj veleposestev na Hrvaškem in v Slavoniji v Vojvodini in Sloveniji, razlastitev veleposestev in notranja kolonizacija, agrarna politika v Bosni in Hercegovini od l. 1878. dalje, agrarni odnošaji v Dalmaciji (zlasti kolonati), vprašanje kmečke lastninske pravice, kritika agrarne reforme z vidika agrarne politike.

Problem agrarne reforme se je istočasno pojavil ob koncu svetovne vojne v vseh nasledstvenih državah prejšnje avstroogrške monarhije (na Češkem, Poljskem, Ogrskem, v Rumuniji, Jugoslaviji), še večji meri pa v Rusiji. Kakor je znano, se je to vprašanje rešilo v Rusiji s socialno revolucijo z vsemi njenimi strahotami. Češka je rešila problem agrarne reforme sicer radikalno, a hitro. Pri nas še to vprašanje kljub desetletnim poskusom in pripravam ni definitivno rešeno. Vzrok, da je vprašanje agrarne reforme tudi v Jugoslaviji postalo tako pereče, je iskati že v prejšnjih ekonomskih razmerah, osobito v socialno krivični razdelitvi zemlje med posamezne skupine prebivalstva, na drugi strani pa v psihološkem razpoloženju vojakov, zlasti prostovoljcev, nasproti katerim se je država obvezala, da jih bo upoštevala po končani vojni pri izvedbi agrarne reforme. Vračajoče se množice vojakov so bile tudi pri nas zelo radikalno razpoložene. Zahtevale so, da jim osvobojena domovina zajamči dom, košček zemlje, kruha. Razumljivo je tedaj, zakaj je Narodno veče v Zagrebu in pozneje osrednja vlada v Beogradu sprejela geslo, naj bo zemlja last tistih, ki jo obdelujejo. S tem bi se naj potolazile zemlje željne in gladne množice ljudstva, zagotovil bi se naj socialni mir v državi, ki je bil sicer ogrožen.

Važnosti agrarne reforme se je pri nas takoj zavedal tudi episkopat, ki je na svoji konferenci dne 29. novembra 1918. sprejel resolucijo, s katero priznava upravičeno zahtevo kmečkega stanu po potrebni površini zemlje, ki jo rabi za svoje življenje ter naglašala nujnost agrarne reforme. Episkopat je celo sam izrazil svojo pripravljenost zaprositi sveto stolico za dovoljenje odprodaje dela cerkvenih veleposestev, seveda proti primerni odškodnini. Prvi korak k izvedbi agrarne reforme je bil pri nas zakon z dne 25. februarja 1919. pod naslovom: Prehodne odredbe za pripravo agrarne reforme, nadaljnji korak pa ustanovitev posebnega ministrstva za agrarno reformo, z odlokom z dne 3. aprila 1919. Prehodne odredbe za pripravo agrarne reforme z dne 25. februarja 1919. določajo sledeče:

1. Odprava kmetovskega odnošaja.

§ 1.

Kmetovski (čivčijski) odnošaji v Bosni in Hercegovini, potem v novih krajih Srbije in Črne gore se odpravljajo, a novo ustvarjanje kmetovskega (čivčijskega) odnošaja se zabranjuje.

§ 2.

Dosedanji kmetje (čivčije) se proglašajo za svobodne lastnike dosedanjih kmetovskih zemljišč.

§ 3.

Dosedanji lastniki (age) dobivajo za odvzeto zemljo odškodnino, katero jim garantira država.

S posebnim zakonom se še odredi višina odškodnine in način, kako se izplača.

§ 4.

V odškodnino je vračunati tudi kmetovski dolg (hak) za leto 1918.

§ 5.

Dokler se ne reši vprašanje odškodnine, se bo dajala dosedanjim lastnikom, ako zahtevajo, začasna renta razmerno dosedanjemu njih dohodku iz kmetovskih zemljišč. Izplačana začasna renta se bo obračunala naknadno.

Dosedanjim lastnikom zemljišč, kateri bi vsled odpravljene kmetovske odvisnosti želeli namesto rente ali odškodnine ali njiju dela dobiti odgovarjajočo vrednost v zemljišču, in to v toliki meri, kolikor ga morejo obdelovati sami, se bo dala zemlja od razlaščenih veleposestev ali od državnega zemljišča.

§ 6.

Do nadaljnje zakonodajne odredbe se ustavljajo vsi spori (pravde) in vse izvršbe (eksekucije), ki teko in ki so nastale vsled kmetovskega odnošaja.

Istotako se ustavljajo tožbe, pravde in izvršbe zaradi izplačila vknjiženih terjatev na dosedanjih kmetovskih zemljiščih.

Končno se do nadaljnje zakonodajne odredbe ustavljajo: tožbe, sodni spori in izvršbe zaradi plačevanja anuitet na temelju prejšnjega (fakultativnega) odkupa kmetovske zemlje.

II. Odprava kolonskega odnošaja.

§ 7.

Kolonska in ostala kmetstvu slična razmerja med gospodarji zemljišča in težaki v Dalmaciji in drugih pokrajinah kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev se odpravljajo v smislu določil prvega poglavja (§§ 1 do 6) teh odredb.

§ 8.

Proglašajo se za ničevne vse razsodbe, katere so se v času te vojske izrekle na korist lastnikom zemljišč v zgoraj (§ 7) navedenih pokrajinah kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v pravih zaradi odprave težaškega (kolonskega) odnošaja; v vseh takih primerih se mora povrniti ono stanje, ki je bilo v veljavi ob začetku vojne.

Tako upostavljeno razmerje se mora potem razveljaviti po predpisih teh odredb.

Izvzeti so primeri, v katerih je last dotičnega zemljišča do dne proglasitve teh odredb v dobri veri prešla v tretje roke.

III. O razdelbi veleposestev.

§ 9.

Vsa veleposestva na teritoriju kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev se razlašajo. Od njih površine se bo dala zemlja onim državljanom, ki se bavijo z obdelovanjem zemlje ter zemlje sploh nimajo ali je nimajo v dovoljni meri, in to toliko, kolikor je morejo sami s svojo družino obdelovati. Prvenstvo pri tej razdelbi imajo invalidi, vdove in sirote vojakov, vojaki in prostovoljci, ki so se borili za osvoboditev in zedinjenje Srbov.

Hrvatov in Slovencev. O ostali površini razlaščenega zemljišča, nadalje o tem, kaj se smatra za veleposestvo v smislu teh odredb, se še odredi s posebnim zakonom po posestnih in ekonomskih razmerah poedinah krajev.

§ 10.

Ne oziraje se na določilo § 9, se proglašajo takoj za veleposestva:

a) Vsa fideikomisna posestva;
b) vsa posestva, ki imajo površino, označeno pod točko c) in ki so dana v zakup enemu zakupniku ali ki vobče niso ali so samo deloma obdelana;

c) ona posestva, ki obsežajo površino vsaj 100 do 500 oralov (po 1600 kvadratnih sežnje) za poljedelstvo sposobnega zemljišča po posestnih in ekonomskih razmerah svojega kraja.

Ta posestva se bodo takoj podvrgla začasni razdelitvi (§ 14) po redu od največjega do najmanjšega.

§ 11.

Odškodnina veleposestniku za razlaščeno zemljo, njena višina in način poplačila se odredi naknadno zakonodajnim potom, a do tega časa je postopati v smislu § 5.

§ 12.

Brez odškodnine se odvzemajo nastopna posestva:

a) Vsa posestva habsburške dinastije in članov habsburške cesarske obitelji;

b) vsa posestva dinastij sovražnih držav;

c) vsa posestva, ki so se nekdanj darovala tujcem za usluge, storjene Habsburžanom, pa doslej niso prešla v tretjo roko.

§ 13.

V § 11 določena odškodnina za ona posestva, katera so nabavljena v času vojske in za katera velja utemeljena sumnja, da so se pridobila z nerazmernim vojnim dobičkom, se ne izplača lastnikom, dokler se ne izda posebni zakon o postopanju z vojnimi dobički.

§ 14.

Dokler se razdelitev veleposestev ne bo mogla definitivno izvesti v smislu § 9, do te dobe bo država posestva, označena v § 10, dajala osebam, navedenim v § 9, začasno v zakup v manjših ali večjih kompleksih.

Zakupnina se določi naknadno po krajevnih razmerah.

§ 15.

Razveljavljajo se vse zakupne pogodbe glede tistih veleposestev, ki jih zakupnik sam ne obdeluje kot strokovni ekonom ali kot kmetovalec s svojo družino.

Zakupne pogodbe glede veleposestev, ki so dana v zakup v manjših parcelah osebam, označenim v prvem odstavku, se ne razveljavljajo do nadaljnje zakonske odredbe, samo dogovorjena zakupnina kakor tudi način in roki poplačila se morejo na zahtevo interesentov proglašiti za neveljavne ter se na novo odrede po krajevnih razmerah.

V smislu teh določb se mora postopati tudi pri zakupstvu sličnega razmerja v Bosni in Hercegovini, znanega po imenu: priorci, pridržnici, prisjevnici, napoličari.

§ 16.

Zabranjuje se, da bi se dajala zemljišča v podzakup, a kjer takšni obstojajo, se glavni zakup razveljavlja. Podzakupci ostanejo do nadaljnje zakonite odredbe kot zakupniki v posesti podzakupljenega zemljišča ter se bo postopalo z njimi kakor z zakupniki v smislu § 15 odstavka 2.

Od tega določila so izvzeta razmerja podzakupa, ki so nastala dozdaj med kmetijskimi zadrugami, njih centralami in njih člani. Po zahtevi podzakupnikov pa je moči ali višino zakupnine in roke plačevanja podvreči reviziji po načinu prvega odstavka tega paragrafa ali podzakup sploh razveljaviti.

IV. Gozdna posestva.

§ 17.

Vsi večji gozdni kompleksi prehajajo v državno last in v njih bodo imeli kmetovalci pravico do paše in drv za gorivo in stavbe.

§ 18.

Odškodnina lastnikom gozdov, kakor tudi regulacija kmetijskih pravic do paše in lesa se še odredi s posebnimi zakoni.

V. Revizija segregacij.

§ 19.

V krajih, kjer so bivši kmetje (podložniki) vsled segregacije oškodovani na korist graščaku (spahiji), se mora na zahtevo odškodovančevega izvesti revizija.

VI. Državni urad za agrarne reforme.

§ 20.

Za proizvodbo agrarne reforme se osnavlja poseben »državni urad za agrarno reformo«.

V njegovo področje bo spadalo tudi vprašanje notranje kolonizacije, repatriiranje naših izseljencev v Ameriki in drugih deželah in sploh preselevljanje Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki živijo danes v drugih državah.

Ta urad bo pod nadzorstvom ministra za socialno politiko, o njega uredbi in področju pa se še sestavijo posebna določila.

VII. Zaključna določila.

§ 21.

Te odredbe se ne nanašajo na tisto ozemlje, ki ga je imela Srbija do leta 1912.

§ 22.

Nihče nima pravice zemljišča, prejetega na podstavi teh odredb, do nadaljnje zakonske odredbe niti odtujiti, niti zastaviti, sploh nikomur drugemu predati v posest. Vsak dogovor, ki je zoper te določbe, je ničen.

§ 23.

Dobrote teh odredb izgubi vsak, ki bi po njih proglasitvi sam jemal, samostalno delil ali plenil tuja posestva, ter bo zaradi tega obsojen.

§ 24.

Te prehodne odredbe stopijo v moč z dnem proglasitve v »Službenih Novinah Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev« ter se morajo predložiti narodnemu predstavništvu v naknadno ustavno odobritev.

Izvršitev je poverjena ministru za socialno politiko.

Iz citiranih določil so razvidni glavni obrisi in cilji agrarne reforme, kakor jo je zamislila naša takratna vlada.

Z nadaljnjo izvedbo začete agrarne reforme se bavi pri nas ministrstvo agrarne reforme v Beogradu, ki je pripravilo številne zakonske osnutke in naredbe, ki so bile deloma objavljene, deloma ostale samo v osnutkih. Organizacija uprave v svrhu agrarne reforme

je bila izvedena v vseh krajih naše države izvzemši tisto ozemlje, ki ga je imela Srbija do leta 1912. Ti kraji so namreč izvzeti v začasnih odredbah z dne 25. februarja 1912. Jasno je, da je bila ta izjema zelo neprijazno sprejeta v ostalih delih države, ker pač ni nobenega pametnega in še manj pravičnega razloga za dvojno mero v državni upravi. Velike napake pri izvedbi agrarne reforme v naši državi je povzročilo partizanstvo. Različne vlade, ki so se v zadnjih desetih letih pri nas menjavale kakor slike v kaleidoskopu, so zasledovale najrazličnejše strankarske smotre. Tu niso odločali samo strokovni interesi, ampak politika in težnje raznih političnih skupin. Ta okolnost je povzročila pravno nesigurnost in ogromne napake v izvedbi reforme. In končno največja napaka: Po desetletnih pripravah in poskusih še vedno nimamo definitivne rešitve, dočim so druge države to reformo že davno izvedle.

Prvi in glavni razlog za upravičenost agrarne reforme je bil nedvomno podan v socialno krivični in neenaki razdelitvi zemlje v naši državi. Dejstvo, da prevladujejo v mnogih krajih naše države latifundije (veleposestva), dočim velike množine kmečkega ljudstva niso imele dovolj zemlje za življenje, pa tudi niso imele pravne možnosti, tako zemljo pridobiti, je povzročilo bedo in propadanje kmečkega stanu, izseljevanje, socialno nezadovoljnost. Statistični podatki, ki jih navaja Ivšić v svoji knjigi o Hrvatski in Slavoniji, Vojvodini in deloma o Sloveniji so poučni in potrjujejo upravičenost agrarne reforme. Poleg socialnih momentov pa navaja Ivšić tudi nacionalne momente, posebej za Vojvodino. Da se je pri izvedbi agrarne reforme premalo gledalo na gospodarsko in finančno stran tega vprašanja, da je bila uprava slaba in nesocialna, da se je vse premalo oziralo na notranjo kolonizacijo, vse to je gotovo res. Vendar ne smemo zapirati oči pred dejstvom, da je prinesla agrarna reforma naši državi tudi marsikaj dobrega.

Ob koncu svoje knjige je zbral Ivšić pregledno vse okolnosti, ki jih lahko štejemo med aktivne oziroma pasivne postojanke v bilanci naše agrarne reforme.

Med aktivne ali pozitivne postojanke štejemo sledeče:

1. Rešitev kmetovskega odnošaja v Bosni in Hercegovini proti odškodnini, ki se je plačala ali se naj plača bivšim lastnikom (age, begi). Nič manj kot 93.368 kmetских družin je dobilo popolno gospodarsko svobodo. Te familije so dobile v last zemljo, ki so jo doslej obdelovale kot nesvobodni kmetje proti visokim dajatvam (do ene tretjine pridelkov, v Macedoniji celo do polovice).

2. 185.344 revnih kmečkih rodbin, 17.780 dobrovoljcev in 2571 kolonistov, skupaj 205.695 rodbin, je sedaj dobilo v hasnovanje okroglo 531.252 oralov zemlje. S tem se je gotovo zelo dvignilo blagostanje teh najrevnejših ljudskih slojev ter se je zajamčil socialni mir v državi.

3. Organizacija zakupnega odnošaja v Bosni in Hercegovini na tako zvani »begluški zemlji«.

4. Osvoboditev tlačanov (čivčije, slično kot kmetje v Bosni in Hercegovini) v Macedoniji in stari Srbiji proti plačilu začasne zemljiške rente.

5. Delna kolonizacija in naselitev nad 5000 kolonistov v teh krajih.

6. Dosedanji način izvrševanja agrarne reforme je pripravil v krogih veleposestnikov psihološko razpoloženje in pripravljenost za definitivno ureditev agrarne reforme proti plačilu primerne odškodnine.

Pasivne postavke v bilanci agrarne reforme pa so sledeče:

1. Zmanjšanje gospodarske kapacitete in donosa zemlje vsled delitve veleposestev ter dodelitve zemlje takim ljudem, ki niso sposobni za strokovno obdelovanje zemlje. Zastoj kmetijskih melioracij. Ivšić navaja statistične podatke, iz katerih je razvidno, da je predvojna Srbija l. 1909. pridelala letno ca. 6.952.942 q več pšenice, koruze, rži, ječmena in ovsa, nego leta 1923. Izvoz žita, pšenice, koruze, ječmena in rži iz kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je bil leta 1923. manjši nego leta 1909. iz takratne Male Srbije. Vzrok temu pojavu pa ni samo izvedba agrarne reforme, marveč predvsem posledica balkanske in svetovne vojne.

2. Izvedba agrarne reforme je omajala ustanovo zasebne lastnine ter povzročila številne krize med posameznimi prizadetimi krogi.

3. Partizanski način izvedbe agrarne reforme je povzročil splošno nezadovoljnost.

4. Nerešeno vprašanje odškodnine za razlaščeno zemljo in težke finančne obremenitve, ki so potrebne za definitivno izvedbo agrarne reforme, je postavilo državno upravo pred nov težek problem.

Ako primerjamo te aktivne in pasivne postavke, moramo priti do zaključka, da je socialna in nacionalna stran agrarnega vprašanja kolikor toliko povoljno rešena in da je bila naša država po prevratu obvarovana težkih pretresljajev. Seveda je treba še rešiti gospodarsko stran agrarne reforme in ustvariti definitivno stanje. To pa je naloga sedanje državne uprave.

Z agrarno reformo pa še ni rešeno kmečko vprašanje v svoji celoti. To je naloga agrarne politike.

Kakor je razvidno iz tega kratkega poročila, je Ivšićevo delo o agrarnih problemih v Jugoslaviji res zanimivo, aktualno in priznanja vredno. Ivšićeva zasluga je, da je prvi v Jugoslaviji sistematično in popolnoma znanstveno opisal problem agrarne reforme kot posledico celokupnega socialno-gospodarskega razvoja v Jugoslaviji. Ivšićeva kritika naše državne uprave pri rešitvi agrarne reforme je sicer ostra, vendar stvarna in upravičena. Kdor hoče temeljito proučiti vprašanje agrarne reforme v naši državi, ne bo mogel pogrešati Ivšićeve knjige. Nadaljnja Ivšićeva zasluga je tudi, da je knjigo spisal v francoskem jeziku, za široke znanstvene kroge, in je tako opozoril svet na Jugoslavijo, ki nudi tudi širokim znanstvenim krogom hvaležno polje za proučevanje.

Po desetih letih.

Dr. L. Sušnik, Ljubljana.

Dramatična je doba, v katero nas je usoda postavila.

Bridka in pretresljiva so bila leta grozotne svetovne vojne. Kakor mōra je padlo z nas, ko so bila pri koncu. A le za hip, le na videz. Desetletje, ki je sledilo, je bilo na zunaj sicer mirnejše, a na znotraj je šla borba naprej, vsa strastna in burna. In bo še...

Vseeno pomeni l. 1918. globoko zarezo v našem narodnem življenju, ker nam je prineslo politično osvobojenje in zedinjenje s Srbohrvati. Prej smo navadno proslavljali le slednje, zato je prav, da smo se vsaj ob desetletnici še posebej spomnili svoje narodne osvoboditve.

Jubilejno leto 1928. je bilo razveseljivo in častno, ker nam je dalo več pomembnih publikacij, ki nam podajajo razvojno sliko tega razdobja in bilanco današnjega stanja.

To je zadovoljiv in časten pojav: znak, da hočemo ne le zbrati razne spomine in skušnje, ampak tudi napraviti čist račun in postaviti kašipote za bodočnost.

Izmed teh del tvorijo tri z ozirom na zgodovinski potek nekako skupino, v kateri je narisana naša pot v 19. in 20. stoletju.¹ Zato se hočemo ob njih nekoliko pomuditi.

Dr. Ivan Lah začena svojo knjigo »V borbi za Jugoslavijo« s francosko revolucijo, odn. Napoleonovo Ilirijo na eni in Karadžor-dževo vstajo na drugi strani ter jo završuje z začetkom svetovne vojne l. 1914. (drugi del ima iziti prihodnje leto). Mlada Srbija je iskala podpore tudi pri Napoleonu, toda kolo svetovne politike se je obračalo po svoje, brez ozira na usodo malih narodov. A dočim je Srbija vztrajala iz krvavega narodovega boja za svobodno državo in zato kljub vsemu ne le obstala, temveč se tudi čedalje bolj uveljavila, je bila Ilirija od zgoraj ustvarjena tvorba, ki še ni bila podprta z zadostno narodno zavednostjo, in je zopet izginila. Skoraj sto let je še moralo preteči, preden so se preko preidealnih zamisli raznih navdušenih rodoljubov pokazali določnejši obrisi bodoče preureditve. Ilirizem je prebudil del razumništva v narodno romantiko, revolucionarno leto 1848. je prineslo dokaj ožjih in širših programov raznim slovanskim narodom (nam ideal zedinjene Slovenije), ki so pa ostali vsled sledeče politične reakcije na papirju, sledeča mladosrbska, mladoslovenska in med Hrvati jugoslovanska generacija je mnogo storila za intelektualno osamosvojitve narodov in s tem postavila realnejše temelje za osvobojenje. Široke množice ljudstva so jače razgibale šele osvobodilne vojske na Balkanu in

¹ Dr. Iv. Lah, *V borbi za Jugoslavijo*. 8°, 127 str. Ljubljana 1928, Vodnikova družba. — Silvo Kranjec, *Kako smo se ujedinili*. 8°, 144 str. Celje 1928, Družba sv. Mohorja. — Slovenci v desetletju 1918—1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Jos. Mal. Znanstvena izdanja »Leonove družbe« 1. zv. Vel. 8°, VIII in 776 str. Ljubljana 1928, Leonova družba.

tako je dobila jugoslovanska misel realno podlago. Sedaj so se morali začeti resneje baviti ž njo vsi prizadeti politiki, ker je postala stvar naroda. Vendar je bil še vedno i trialistični i vele-srbski načrt le polovičarski, odn. enostranski, t. j. ne celotno jugoslovanski: naravna posledica naše dolge razcepljenosti, ki se je ob političnem zedinjenju po svetovni vojni za hip zdela odpravljena, pa je po preteku desetih let še skoraj nezmanjšana.

O resnični »borbi za Jugoslavijo« je torej pred 20. stoletjem težko govoriti. Bila je borba za Srbijo, če hočete za Hrvatsko, drugače pa je to, kar nam dr. Lah na široko in vzneseno pripoveduje, poetično pobarvan, ad hoc prirejen opis kulturnih in političnih razvojnih faz narodne misli med Jugoslovani. Knjigo oživljajo poleg obilnih citatov številne sličice in karikature. Poleg prijetnega sloga mu lahko štejemo v dobro patriotično tendenco, ne more pa kritičen bralec odobravati očitne pristranosti v zadnjih poglavjih, ko čez mero povzdičuje gotove vodje in liste napredne stranke, na ljudski stranki, oz. njenih vodilnih predstavnikih pa ne najde ničesar dobrega. Resnica je ta, da je bilo na obeh straneh več slabosti kot zaslug.

Čisto drugače je vzel in izvršil svojo nalogo Silvo Kranjec. Razlika je v slogu, zasnovi in presojevanju.

Za kar je porabil Lah celo knjigo, to najdemo pri Kranjcu v prvih poglavjih (na 43 straneh), brez olepšav, stvarno, strnjeno, pregledno in smiselno zaokroženo. Ne le da je povedano tu vse bistveno, upoštevani so tudi tozadevni momenti od naselitve do Napoleonove dobe. Brez fraz, brez tirad in brez vsakršne tendence, preprosto in mirno, skoraj preveč brezosebno nam opisuje pisec poljudno, pa vendar znanstveno-kritično, kako smo bili razdeljeni, kako je rastla zavest edinstva, kako je stopilo jugoslovansko vprašanje v ospredje in se izoblikovalo v posamezne, več ali manj skupne programe, opisujoč posebej srbske zmage in cilje, pomen trializma in stališče Slovencev do jugoslovanstva: tu pride do prave veljave tudi jezikovni moment, ki mu Lah ni prisodil dosti važnosti. Kdor se bo hotel torej poučiti objektivno o teh dobah, bo moral popraviti Laha s Kranjcem.

Kot je pravilno, je odmeril Kranjec največ prostora dogodkom od sarajevskega atentata do formalnega zedinjenja 1. decembra 1918, kajti v teh letih se je šele zares vršila faktična borba za rešitev jugoslovanskega vprašanja.

Ne moremo se spuščati v podrobnosti teh mnogobrojnih in nepetih dogodkov, ki so podani tu v skupnem, vsestranskem in na obširnih virih slonečem pregledu in v točni vzročni zvezi. Tako bo bralcem, ki so sami vsak iz svojega sodoživetja, oziroma vidika le deloma poznali potek te usodne in nadvse zapletene dobe, omogočeno spoznati in razumeti jo v celotnem okviru zadevne zgodovine, tudi njenih notranjih gibal: krivci teh strahot stoje razgaljeni pred nami.

Dobro je obrazložen povod in vzrok vojne, trpljenje narodnega razumnštva in ljudstva, zadržanje strank v težkem in neizvestnem položaju ter počasna preorientacija miselnosti spričo novih izgledov, zakaj čuvstva so bila pač že prej na pravem mestu. Najbolj zanimiva, ker manj znana, so razmotrivanja o delu rojakov onkraj mejá: delo jugoslovanskega odbora in težave dobrovoljcev. Silno poučna so ta poglavja o krškem paktu, o rimskem kongresu, o ženevskih pogajanjih in drugih diplomatskih akcijah, kjer sta tako nepremostljivo in usodno zadevali skupaj velikosrbsko in jugoslovansko stališče. Medsebojno nepoznanje in želja za premočjo sta onemogočili složno in enotno postopanje v skupnih vprašanjih in sploh zakrivili mnogo težkih pogrešk, ki se bodo dale komaj popraviti. Najmanj jaki in zreli smo bili Slovenci in tako je šlo kolo usode najtežje preko nas.

Posebno poglavje bi bila zaslužila trnjeva pot naših ljudi skozi muke bojnih poljan, dasi je zveza z zastavljenim ciljem manj očitna in še malo gradiva kritično zbranega. Vendar leži tu ogromen kos naše zgodovine, omočen s krvjo iz nešteti ran, ki ga bo treba še tudi obdelati. Prav tako pa želimo, da dr. Korošec še vseeno napiše tudi svoje gotovo nadvse dragocene osebne spomine, čim mu bo to mogoče.

*

Obe deli sta kot nekaj uvod v monumentalni zbornik »Slovinci v desetletju 1918—1928«, ki ga je uredil dr. Josip Mal in za desetletnico osvoboditve izdala Leonova družba. To delo je velik kulturni čin in priča o naši rastoči zavesti in smotrenosti. Založnici gre za ta korak vsa hvala in priznanje, saj nam je preskrbela knjigo, ki smo jo željno pričakovali in v vsakem oziru potrebovali.

Zbornik s svojimi 31 daljšimi in krajšimi razpravami iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine zadnjih 10 let je za vsakega slovenskega kulturnega delavca prava zakladnica. Gradivo, ki je tu zbrano, je naravnost ogromno, pestro, vseskozi zanimivo in nadvse dobrodošlo. Tu najdete opisan razvoj vseh panog našega kulturnega življenja tega časa in ugotovljeno naše sedanje stanje v celoti. Vrednost teh ugotovitev je tem večja, ker so večinoma docela nove in izšle izpod peresa najbolj kompetentnih strokovnjakov, ki so stali in stoje sredi teh dogodkov in snovanj ne le kot soudeležene priče, ampak kot duševni voditelji in organizatorji. Če dodamo še, da so pisane po osebnih spominih in iz prvih virov čisto objektivno znanstveno, bo njihova izredna cena za vsakogar jasna.

Urednik ni imel lahkega dela, a je svojo nalogo izvršil v popolni meri. Pridobiti toliko prvovrstnih sodelavcev za vsa mogoča polja, spraviti to množino gradiva v primeren razpored in oskrbeti tako vesten tisk, ga je pač stalo mnogo skrbi in truda. Sicer je bilo nemogoče izogniti se vsakršnemu ponavljanju ali doseči povsod enakomerno obdelavo, a zato je delo še bolj vsestransko in bolj

živo. Da so n. pr. opisani posebej dogodki ob prevratu za mariborsko oblast, je upravičeno ne le po sedanji razdelitvi, ampak tudi po faktni zaslugi. Laglje in brez večje škode bi se bili dali strniti v enoto programi političnih strank in politično časopisje. Obdelava te ali one stvari z več strani in vidikov je v ostalem koristna ne le zaradi raznovrstnih osebnih spominov, ampak tudi v svrhu boljše osvetlitve. Da odpade večji in širši del na pretežno zunanja, odnosno bolj osnovna vprašanja (politična in gospodarska), odgovarja splošnemu zanimanju in dejanski usmerjenosti našega časa. Sintezo je bilo spričo tako ogromnega in razsežnega materiala skoraj nemogoče podati, bolje in koristneje bo, da si jo na pravi čitatelj sam.

Kako naj podamo na nekaj straneh vsaj malo pojma o bogastvu in ceni te enciklopedične knjige? Res smo v zadregi, to lahko mirno priznamo. Ne gre drugače, kot da se omejimo na par kratkih navedb pri posameznih razpravah.

Po vsej pravici stoje na prvem mestu obširni opisi stanja naših rojakov izven državnih mej na Koroškem, v Italiji in v inozemstvu sploh. Saj so ti naši bratje najbolj potrebni našega zanimanja in pomoči. Že ob prevratu je misel nanje bistveno soodločevala našo smer; tudi v bodoče jim mora veljati naša glavna skrb.

Korotanec podaja v »Naši Koroški« izčrpno in vestno vse strani koroškega problema v poedinih fazah od plebiscita do danes. Nazorno obravnava njihovo trpljenje, ljudsko štetje, vprašanje kulturne avtonomije, značaj in jezik Korošcev, ponemčevalno »utrkvistično« šolo — to osnovno zlo — pa prosvetne in cerkvene razmere ter navaja povsod podrobne informacije. Ker nimajo Slovenci nobene slovenske šole, vidi pisatelj edino sredstvo za rešitev v intenzivnem delu prosvetnih društev in v vrnitvi domačih duhovnikov.

Še bolj žalostna je slika, ki jo podaja Chronista Sontiacus o »Slovincih v Italiji«. Same krivice, kot potujčevanje imen, uničevanje našega šolstva, razpust društev, preganjanje tiska, odvzetje gospodarskih organizacij, demoraliziranje ljudstva in oviranje cerkvenega življenja, preganjanje domače inteligence itd.; nasilja na celi črti, ki se zde skoraj nemogoča za kulturno državo 20. stol. Popisan je tudi obširno zgodovinski razvoj te strašne kalvarije in opremljen z raznimi dokumenti časa. Prav je, da je izšel spis v ponatisu; želeli bi isto tudi za študijo o Koroški.

»Slovinci v inozemstvu« je naslov članku, v katerem slika dr. p. Hugon Bren O. F. M. razmere, v katerih žive naši izseljenci v Severni Ameriki, Južni Ameriki, Kanadi, Egiptu, Franciji, Belgiji, Holandiji in Nemčiji. To je menda prvi zaokroženi pregled o naših izseljencih, ki smo ga tako pogrešali. Zgrajen je sorazmerno po važnosti, oz. velikosti naselbin in tudi po številnosti podatkov. Ti manjkajo zlasti za manjše kolonije in celo za tako bližnje kot so one v avstrijskih mestih. Tudi za to bo treba čimprej poskrbeti. — Ob tej priliki bi si želeli tudi še posebne študije o naši diaspori, ki nanjo vse preveč pozabljamo.

Dogodkom v revolucionarni dobi so posvečeni članki dr. Jos. Jeriča »Narodni svet«, dr. Janka Brejca »Od prevrata do ustave« in dr. Matije Slaviča »Državni prevrat v mariborski oblasti«; deležni bodo gotovo največjega in najbolj splošnega zanimanja.

Narodni svet je izvršil neposredno pred zlomom in po njem veliko organizatorno delo (od 16. avg. 1918 do 30. apr. 1919), ki se je dosedaj pač podcenjevalo. Dr. Jerič kot njegov tajnik nam lepo odkriva na podlagi arhiva marsikatero stran takratnega za vso bodočnost prevažnega snovanja. Zanimiva je ugotovitev, da bi morali praznovati kot dan osvoboditve 21. oktober. Škoda, da je bilo delovanje Narodnega sveta tako kratkotrajno: še danes bi bil potreben.

Najvažnejši prispevek cele knjige je gotovo dr. Brejčeva razprava, ki podaja odlično in odločno pisano pa objektivno sliko delovanja Narodne vlade in njej sledeče Deželne ali pokrajinske vlade za Slovenijo na temelju uradnih podatkov in lastnihkušenj — zares avtoritativen in potreben spis. Orisana je tu vsa obilica notranjega dela in zunanjih dogodkov, ki so se prehiteli tiste dni. Koliko neznanih momentov in dragocenih ugotovitev je zbranih tu ob podajanju zgodb o osnovanju vlade, umiku soške armade, bojih za meje, mirovni konferenci, koroškem plebiscitu, borbi za ustavo oz. avtonomijo, upravnem delu vlade in raznih pomembnejših epizodah. Posebno važna je ugotovitev, da je krivo koroške nesreče dejstvo, da ni bila ondi ob premirju določena nikaka demarkacijska linija, izid plebiscita je vsestransko in izčrpno obrazložen, pojasnjene so dokončno nemile zadeve, kakor incident z italijansko vojaško misijo, dogodki na »Zaloški cesti« i. dr.

Prav tako izvrstna je dr. Slavičeva razprava o osamosvojitvi Slovenske Štajerske, kjer so zavedni narodnjaki z dr. Verstovškom in generalom Maistrom izvojevali zmago na celi črti. Podrobno so opisane razne faze tega boja v vsem obsegu in v vseh krajih. Iz poglavja o mirovni konferenci je zlasti zanimiv opis, kako je bil preprečen plebiscit na Štajerskem, ki ga je bil Vrhovni svet že sklenil, za kar je dobila Avstrija Radgono kot nekako odškodnino. Posebej je orisan jugoslovanski preokret v Prekmurju in Medjimurju ter medzavezniška razmejitev mariborske oblasti.

Najbolj usodno je bilo za nas ob prevratu, da nismo imeli pripravljenega načrta in zadostnega lastnega organizma na diplomatskem in vojaškem polju. Aktno gradivo glede mirovne konference misli, kot omenja urednik v uvodu, v doglednem času izdati Leonova družba v posebni zbirki, razvoj vojaštva in vojaške dogodke od prevrata do danes pa zanimivo opisuje polkovnik Viktor Andrejka. Do koroške ofenzive maja 1919 je bilo naše vojaštvo podrejeno domači vladi, pozneje pa vojnemu ministrstvu. Kljub vsem težavam je slovenska vojska marsikaj dosegla; zakaj ni mogla več, je iz tu navedenih vzrokov razumljivo. Poleg generala Majstra sta se zlasti odlikovala major Lavrič in poročnik Malgaj.

Sledeča skupina razprav je posvečena razvoju v raznih upravnih področjih.

»O ustavi naše države« razpravlja temeljito in vsestransko dr. Jos. H o h n j e c. Ta spis bo brez dvoma deležen splošne pozornosti ne le radi svoje tehtnosti in dokumentiranosti, temveč tudi radi važnosti teme, ki je zopet pomaknjena v ospredje. Pisatelj podaja pojem in zgodovino ustave sploh, priprave za našo ustavo, delo ustavotvorne skupščine, stališče posameznih političnih strank v ustavnem vprašanju na podlagi številnih izjav njihovih predstavnikov in slednjič podrobni ustavni načrt Jugoslovanskega kluba. — Dobro bi bilo, da bi vsak inteligent proučil to zaslužno in temeljno razpravo.

Dr. Marko N a t l a č e n se bavi z delom oblastnih samouprav v Sloveniji. Ozira se predvsem na ljubljansko oblast, ker mu podatki glede dosedanjega dela v mariborski oblasti niso bili v zadostni meri na razpolago. Uspehi naših samouprav so že v tej kratki dobi v vseh smereh presenetljivi, čeprav niso imeli njuni predstavniki v začetku »drugega kakor mnogo dobre volje in veliko poguma«: najboljši dokaz, kje bi v ugodnejših razmerah danes že lahko bili.

Programe političnih strank in statistiko volitev nam je skrbno in pregledno predstavila dr. Melita P i v e c. Članek je oprt na sistematičen študij pisanja listov vseh strank in je bilo treba zanj uprav čebelične pridnosti. Dobro bo služil vsakomur, kdor se zanima za politično življenje.

Dr. Lovro B o g a t a j razmotriva o upravi v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve vidovdanske ustave. Hvalevredno poskuša označiti državnopravni značaj Slovenije v tej dobi in prihaja do zaključka, da je imela od prevrata do 1. decembra 1918 značaj lastne državnosti, saj je imela Narodna vlada celo svoj vojaški resor in vsaj deloma izvrševala tudi zunanje politične posle. Razmerje Slovenije do države SHS bi se pa moglo označiti kot realna unija. Interesantni so podatki o organizaciji Narodne, odn. deželne vlade in deželne uprave. O nadaljnjih zgodbah naše uprave bi bil umesten poseben spis.

O pravosodju v Sloveniji v zadnjih 10 letih poroča zelo natančno in podrobno dr. Milan Š k e r l j. Kakor drugod v upravi, je šel tudi tu razvoj kmalu nazaj: po preteku skoro šestih let se je povrnila pravosodna uprava v predprevratno stanje. Razprava vsebuje obilico za juriste važnih podatkov, statistik in migljajev ter bo vsem veščakom gotovo prav prišla.

»Cerkvene razmere« je pregledno orisal Viktor S t e s k a: osvetljena so tu vsa zadevna vprašanja, kot meje, razdelitev, cerkev in država, gmotne razmere duhovščine, patronat verskozakladnih župnij, bera, konkordat i. dr. Tudi tu je še več stvari, ki čakajo na boljšo ureditev in je prav, da se širša javnost seznani z njimi.

»Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva« je naslov živahno in zavzeto pisani študiji, ki jo je prispeval iz svojih bogatih izkušenj in dolgoletnih prizadevanj na tem polju dr. Ant. B r e c e l j.

Mnogo zanimivega izvemo iz teh strani o zadržanju slovenskega zdravništva, o razdelitvi zdravstvenih poslov na tri upravne tire v dveh oblastih, o zdravstvenih zavodih, o zdravstvenem stanju (po izkazu oskrbnih dni v bolnicah se je naša bolehavost podvojila), o socialnem zavarovanju in raznih zadevah javnega skrbstva.

Socialno skrbstvo in socialna zakonodaja je predmet nadaljnje temeljite razprave izpod peresa Filipa Ura t n i k a, ki obravnava vzroke brezposelnosti in stanovanjske krize, bolniško, nezgodno in starostno zavarovanje, kot se je s težko muko urejevalo, zaščito delavcev in delavski zbornici.

Bolj razveseljiva je slika, ki jo dobimo o razvoju našega gospodarstva, kjer se je laglje uveljavilo domače delo.

Na čelu te skupine stoji po slogu in vsebini izredno zadovoljujoča razsežna razprava Janka J o v a n a »Glavne produktivne sile v gospodarstvu Slovenije« — prva celotna slika te panoge. Kmetijstvo, poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo, industrija, rudarstvo, tujski promet: vse to je mojstrsko obdelano v luči razvoja, sedanjega stanja in izgledov v bodočnosti, za kar so pridejani uvaževanja vredni nasveti. Študija je v vsakem oziru prvostna, izredno bogata in za vsakogar instruktivna; treba bi jo bilo razširiti tudi med široke mase, ker so to stvari, ki bi jih moral vedeti vsak naš človek. Popis nam kaže, da smo, čeprav v prehrani pasivni, vendar v celoti z ozirom na druge panoge aktivna pokrajina v naši državi.

»Iz zgodovine slovenskega zadružništva« je posebej zajel Anton K r a l j vse glavne momente ter jih povezal s prikazom o sedanjem stanju zadrug in njihovega premoženja v popoln seznam vsega, kar je potrebno splošnosti vedeti. Slovenskih zadrug v Jugoslaviji je bilo l. 1925. 949, z ostalimi vred pa 1244. V kreditni organizaciji smo dosegli precejšnjo popolnost, organizacija nekreditnega, zlasti produktivnega zadružništva pa je v precejšnji meri pridržana bodočnosti.

»Valutne razmere, devizna politika in bankarstvo« je ime sestavku, v katerem jasno razlaga dr. Ivan S l o k a r zgodbe naše valute, ki so nas vse tako blizu zadevale. Opis bankarstva ima to prednost, da podaja njega stanje v vsej državi in ga primerja s svetovnim. V Belgradu je 69 večinoma manjših denarnih zavodov, Zagreb je s svojimi 26 (vele)bankami finančni center države, dočim je v Sloveniji le 11 bank.

Vsakomur bo prišel prav Jos. M o s e t i z h e v prikaz »povojne davčne zakonodaje in gospodarstva v Sloveniji«. Našel bo tu nazorne primere med prejšnjimi in sedanjimi davki vseh vrst, kar kaže, da se skuša zadnji čas davčna zakonodaja usmeriti v pravcu moderne finančne vede, kot avtor njeno stališče dobro pojasnjuje.

Slede »Naše železnice«. Njih stanje v raznih fazah nam zajemljivo predstavi, kot ga je sam najgloblje opazoval, Alojzij P r e g e l j: lep list iz naše zgodovine, ki je železničarjem lahko v ponos. Sedanji položaj je kolikor toliko konsolidiran.

O »javnih delih« od l. 1908. dalje piše dr. Štef. Skubic. Tudi tu je bilo po vojni pod prehodno upravo obilo upravnih neprilik. Oblastni samoupravi sta potem posvetili obnovitvenim delom posebno pažnjo.

Končno je omeniti v tej zvezi še kratek pregled, organizacijo in promet pošte, brzjava in telefona izpod peresa Iv. Rozmana.

Zadnji del razprav obsega razvoj na kulturnem polju. Najprej poroča dr. Fr. Lukman o »slovenski znanstveni literaturi«, ki se je zlasti ob novi univerzi v Ljubljani začela v večjem stilu gojiti. Ker še nimamo za zadnje desetletje nikake popolne bibliografije, moramo tem bolj pozdraviti to splošno orientacijo, razdeljeno po peterih fakultetah, ki v zelo strnjeni obliki podaja točen vpogled v bogato snovanje naših znanstvenikov.

»Slovenska književnost v zadnjih desetih letih« je snov, ki bo zanimala tudi širše kroge. Poročevalec France Koblar jo je očrtal v širokem in kaj interesantnem okviru zunanjih dogodkov, ko je splošni narodni položaj zahteval od kulturnih delavcev jasne opredelitve v pogledu kulturne avtonomije ali nekake asimilacije. Kulturni svet pri Narodnem svetu svojega zadevnega programatičnega proglasa vsled strankarskopoličnih kalkulacij gotove struje ni objavil v listih, zato je prav, da se je ta resolucija zdaj objavila. Zahteva po slovenski kulturni avtonomiji se je podredila političnim interesom, ki so želeli s tujo pomočjo oslabiti slovensko individualnost. V znamenju tega razdora in političnega pritiska proti svobodnemu razvoju slovenske kulture se vrši razvoj do danes; vendar se je večina izobražencev našla v delu za samostojno kulturno Slovenstvo. A naš književni trg ni prodril v ostali državni teritorij, osnovna črta je ostala duhovna defenzivnost Slovenstva. Avtor vrednoti nato kritično najbolj vidne pojave in osebnosti v našem slovstvu tega razdobja.

»Naše politično časopisje« nam je po razvoju, tendenci in številu lepo opisal dr. Kajetan Gantar. Prijetno in pregnantno pisani pregled upošteva tudi liste izven Jugoslavije in kaže, da se vračamo na tem polju v normalne čase: skupna bilanca je vsekakor pozitivna.

France Koblar je oskrbel tudi opis zunanje in notranje razvojne poti narodnega gledališča, v katerem pravilno ocenjuje smeri, težave in potrebe te naše važne ustanove.

»Likovna umetnost pri Slovencih od l. 1918. do 1928.« je dobila v M. Maroltu živahnega in bistrovidnega interpreta: ostala je navezana slejkoprej le na domač odziv in zato ji samopridnost strankarskopoličnih stremeljenj ni mogla škodovati. Njena bilanca je visoko aktivna. »Slovensko glasbeno življenje izza prevrata«, kot ga opisuje dr. St. Vurnik, sicer nima zaznamovati tako številnih uspehov, a je vsekakor precej napredovalo, čeprav še ni prodrlo v široki svet.

Jako obširno je popisan »razvoj šolske uprave«. Avtor Narte Velikonja je obilno zajemal iz prvih virov in nam razkril mnogo zanimivih stvari iz težkih bojev za naše šolstvo. Poleg univerze je

smatrati kot napredek zlasti razmah osnovnega, meščanskega in strokovnega šolstva. Pisatelj zasleduje do podrobnosti vse zadevne probleme, kot so se reševali zdaj tako, zdaj drugače brez stalnih smernic — često v škodo mirnemu in uspešnemu delu, ter podaja celo razvojne slike vseh posameznih, nad osnovno šolo stoječih zavodov. Vsak šolnik bo s pridom črpal iz teh bogatih zapiskov.

Prav je, da smo dobili v Zborniku, dasi šele pri koncu, očrtano tudi »naše društveno življenje«, saj pomeni ta navadno malo upoštevana panoga vendarle eno najlepših in najpotrebnejših gibal našega napredka. S tem spisom je Fran Erjavec nekako izpopolnil svojo obširno »Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem« (Ljubljana 1928) za čas od prevrata do danes.

Zbornik zaključuje »Kronološki pregled glavnih dogodkov«, ki ga je smiselno in spretno sestavila dr. Melita Pivec.

To bi bilo nekaj bežnih označb o prebogati vsebini tega znamenitega dela. Dokument naše kulturne sile, kot se ga v resnici nismo nadejali, in dostojen prinos k jubileju, ki je nam vsem lahko v veselje in v ponos pred svetom.

Nisem poklican, da bi se spuščal v detajlno kritično ocenjevanje poedinih sestavkov, — to naj store strokovnjaki v teh strokah. Na vsak način bo splošen vtis Zbornika na vsakogar mogočen.

V glavnem smo z bilanco, ki nam jo predločuje, lahko zadovoljni, zlasti z uspehi na kulturnem in gospodarskem polju, kjer smo lahko kolikortoliko sami po svoje ustvarjali. V politiki so bile naše moči preslabe, da bi se bili obdržali na začasno doseženi višini. Upamo pa, da se bodo polagoma obrnile razmere na boljše, če smo se vsi skupaj v tej težki šoli res kaj prida naučili.

V tem smislu je ves zbornik en sam velik nauk, dragocen ne samo za nas, ampak še prav posebno za one, ki pridejo za nami, da bodo mogli pravilno presoditi našo dobo in z večjim poznanjem stvari uspešno graditi dalje.

Posebnega priznanja je vredno pri knjigi, da se drži vseskozi objektivnosti kot prvega načela. Da se je znala dvigniti na to višino, je dokaz prave kulture, ki ji je resnica ob vsaki priliki nad vse. Da pade pri tem več svetlobe na eno stran kot na drugo, je utemeljeno v stvari sami.

Tako je ta zbornik kompendij, ki bi ga moral imeti in proučiti v svojo korist vsak inteligent. A prav tako je želeli, da se vse to bogato gradivo posreduje na razne načine čim širšim slojem našega naroda.

OCENE.

Erjavec Fran, **Kmetiško vprašanje v Sloveniji**. Gospodarska in socialna slika. Lj. 1928. Izdala in založila »Jugoslovanska kmetška zveza«. Str. 109.

Zelo pogrešamo del, ki bi konkretno in praktično ter vprav iz naših razmer in za naše razmere obravnavala kmetiško, obrtno

in delavsko vprašanje. Za kmetiško vprašanje nam je neutrudno delavni E. podal sedaj prvo takšno delo. Ni veliko, a je tehtno. S statistiko nam pojasnjuje stanje našega kmetijstva, naše posestne razmere, naše poljedelstvo, živinorejo in gozdarstvo in neprerečno ugotavlja, da se nahaja naše kmetiško ljudstvo v resni gospodarski krizi. Glavni vzroki so — tudi to statistično ugotavlja — pomanjkanje zemlje, zastarelo kmetovanje, slaba zakonodaja ter škodljiva davčna in sploh gospodarska politika. Na podlagi teh ugotovitev kaže na nova pota: agrarno reformo, umno kmetovanje, pametno gospodarsko politiko, samopomoč in socialne reforme — a vse to tako konkretno, praktično in izčrpno, da bo to delo pravi »vademecum«, izvrstna knjiga-priročnica za vse, ki se zanimajo za kmetiško vprašanje. Naj bi nam g. E., ki ima za tako delo očitno poseben naravni dar in potrebno marljivost, na takšen način obdelal tudi delavsko in obrtno vprašanje!

Med statističnimi tabelami je nekaj nejasnih. Tako v tabeli na str. 45 ni razvidno, kako je računani povišek v %. Tiste visoke številke pač niso povišek cen nad sto; prim. tabelo na str. 46, ki je jasna! Prav tako tabele na str. 53 marsikdo ne bo znal čitati, da n. pr. število 30.416.1747 ha pomeni, da je v Sloveniji nekaj nad 30.000 ha obdelane zemlje (bolje bi bilo desetinke zaokrožiti ali sploh izpustiti). Moti na str. 75, ko se pravi, da bi morala država podpirati vodna dela, ki »zadevajo koristi večjih oblasti«, izraz »večjih« nam, pravilnega »več«.

A. U.

BELEŽKE.

O »kulturni funkciji lastnine« razpravlja v »Hochlandu« (3. zv. 1928/29, str. 264—276) v lepi psihološki študiji Mila Radakovic. Lastnina nima le gospodarskega pomena, temveč tudi globok duševni pomen. Odkar se je vsa lastnina z denarnim gospodarstvom »mobilizirala«, ni več prave lastnine, ampak so v ospredju zavesti le dohodki. S tem preobratom pa se je izvršil tudi velik duševni preobrat. Po lastnini je bil človek vezan s preteklostjo in bodočnostjo: podedoval je zemljo od dedov in ohraniti jo je moral potomcem. Tako se je človek čutil odgovornega; bil je oskrbnik neke nadosebne dobrine; imel je pravice, a tudi dolžnosti. A njegovo življenje je imelo tudi globlji zmisel. Živel je res v otrocih, in ta zavest mu je dajala posebno zadovoljstvo. Ta čuvstva dolžnosti in odgovornosti, a tudi sreče in zadovoljstva so družila vse v družini; tudi dekla je z zadovoljstvom govorila: »ta njiva je naša«. Vse to je minilo. Mi mislimo samo na dohodke. Tako smo izgubili čut za odgovornost. Če »akcija« le nese, kaj je s tisto lastnino, ki jo predstavlja, nam ni nič mar. Zato smo tudi prav za prav »brezdomovinci«; nismo več vkoreninjeni v domači grudi. Kakor je pa lastnina izgubila svoj zmisel, tako tudi poklic in delo. Delo nam ni več služba, ampak zopet le sredstvo za dohodke. Kako pomagati? Nekateri bi radi posestva razdelili, da bi vsak dobil košček svoje zemlje. Socialisti bi radi vso posest socializirali, da bi bila vseh (toda ali bi taka lastnina še imela tisti duševni in kulturni pomen, kakor lastnina nekdaj?). Drugi mislijo, da bi bilo mogoče dobiti tisto nadčasovno življensko čuvstvo na duhoven način (z religioznostjo, z novim, religioznim pojmovanjem dela in poklica). »Tako ali tako, da bi le bila pot, ki bi nas privedla iz tujine nazaj domov!«

Naročnike,

ki še niso poravnali naročnine, prosimo, naj jo **takoj** pošljejo.

V založbi »Leonove družbe«

so izšli ti-le ponatiski iz »Časa«:

Šuklje Fr., **Ustava in uprava**. Cena 6 Din.

Slavič M., **Katoliška akcija**. Cena 6 Din.

I. socialni teden v Ljubljani. Resolucije in referati. Cena 8 Din.

Naročila sprejemajo knjižarne in »Uprava Časa«,
Ljubljana, Miklošičeva cesta 5.

»Slovenci v desetletju 1918—1928.«

Uredil dr. Josip Mal.

Več naročnikov, ki so naročili knjigo na obroke, je **obroke prezrlo**. Prosimo, naj **takoj** pošljejo zapadle vsote. Položnice itak imajo.

Opozorilo.

Dopisi, ki zadevljejo **uredništvo** »Časa«, rokopisi, recenzijski izvodi knjig, naj se pošiljajo enemu izmed urednikov (dr. F. Lukman, Ljubljana, Poljanska cesta 28; dr. Fr. Stelè, Ljubljana, Narodni muzej).

Dopisi, namenjeni **upravi** »Časa«, reklamacije, spremembe naslovov, naročila publikacij »Leonove družbe«, naj se naslavljajo na **upravo** »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva cesta 5.

Z netočnimi naslovi na dopisih in pošiljatkah se povzroča zmeda in potrata časa.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1928./29. (XXIII. l.) od oktobra do julija vsak mesec v zvezkih po pole.

Naročnina za XXIII. letnik znaša **60 Din**, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 na skupen naslov. **Ustanovnikom**, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. **Uprava »Časa«** je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnica v Ljubljani, račun št. **10.433**. Naročnina za inozemstvo znaša 70 Din.

Urednika sta: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče. in dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, Muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. Fr. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Pošljite naročnino! — Širite „Čas“!